

TAŞRADA BİR YÖNETİM MERKEZİ OLARAK HARRAN HÜKÜMET KONAĞI'NIN İNŞA GİRİŞİMLERİ (1897-1917)

Mustafa DAĞ¹

Taşrada Bir Yönetim Merkezi Olarak Harran Hükümet Konağı'nın İnşa Girişimleri (1897-1917)

Öz

Tanzimat Dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nda yönetim ve bürokratik yapıları modernleştirmeye yönelik önemli reformların gerçekleştirildiği süreçtir. Bu süreçte yerel yönetimlerin güçlendirilmesi amacıyla yeni yönetim binaları inşa edilmiştir. Merkezi otoritenin yereldeki gücünü simgeleyen bu binaların inşa edilmeye çalışıldığı yerlerden biri de Harran Kazası olmuştur. Bu çalışma, Tanzimat Dönemi'yle birlikte merkezi otoritenin güçlendirilmesine yönelik olarak Harran Hükümet Konağı'nın inşa girişimlerini ve bu süreçteki ıslah çalışmalarını incelemektedir. Çalışma, 1897-1917 yılları arasında Harran Kazası'nda yapılan inşa ve ıslah girişimlerini arşiv belgelerine dayalı olarak araştırmaktadır. Bu çerçevede kazanın idari yönetimi, yeni bir Hükümet Konağı inşa etme girişimleri ve mevcut yapılarda gerçekleştirilen ıslah çalışmalarına odaklanılmıştır. Yapılan araştırma neticesinde çalışma, müstakil bir Hükümet Konağı'nın inşası için gerçekleştirilen tüm girişimlerin başarısızlıkla sonuçlandığını, mevcut kiralık yapıların birçok kez onarıma tabi tutulduğunu ve Hükümet Konağı eksikliğinden dolayı kamu görevlilerin vazifelerini etkin bir şekilde yerine getirmekte zorluklar yaşadığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tanzimat Dönemi, Harran Hükümet Konağı, Yönetim Merkezi, Taşra Yönetimi, Mahmut Nedim Bey.

Construction Initiatives of the Harran Government House as a Provincial Administrative Center (1897-1917)

Abstract

The Tanzimat Period was a process during which significant reforms were carried out to modernize the administrative and bureaucratic structures of the Ottoman Empire. During this period, new government buildings were constructed with the aim of strengthening local administrations. One of the places where efforts were made to build such buildings was the Harran District. This study examines the attempts to construct the Harran Government House and the renovation works undertaken during the Tanzimat Period to strengthen central authority. The research investigates the construction and renovation efforts in the Harran District between 1897 and 1917 based on archival documents. In this context, the study focuses on the district's administrative management, attempts to build a new Government House, and the renovation works carried out on existing structures. The findings of the study reveal that all efforts to construct a separate Government House ended in failure, that existing rented buildings were subjected to multiple repairs, and that the lack of a Government House caused difficulties for public officials in effectively performing their duties.

Keywords: Tanzimat Period, Harran Government House, Administrative Center, Provincial Administration, Mahmut Nedim Bey.

Makale Türü: Araştırma makalesi

Paper Type: Research article

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, mustafadag@harran.edu.tr. <https://orcid.org/0000-0003-4571-8115>.

1. Giriş

Tanzimat Fermanı'nın 3 Kasım 1839 tarihinde ilan edilmesiyle (Ortaylı, 2018: 15; İnalçık, 2018: 91; Sarıkaya, 2023: 72) birlikte imparatorluk yönetimi vilayet, sancak ve kaza olarak üç ana birime ayrılmıştır (Çadırdı, 1991: 236). Bu birimlerin merkezlerinde özellikle Osmanlı taşrasında 19. yüzyıla gelinceye kadar yönetim işleri için inşa edilmiş ayrı yönetim birimleri bulunmamaktaydı (Yazıcı, 2014: 313). Taşra merkezlerinde idareci olarak görevlendirilmiş olan devlet memurlarının idari birimleri kendileri için kiralanan konaklardan oluşmaktaydı (Özyiğit, 2017: 2). Zira taşrada bulunan birçok kamu yapısı ile ilgili tutulan kayıtları içeren arşiv belgelerinde bedel-i icar (kira bedeli) ifadesi sıklıkla geçmektedir (BOA, İ. AZN, 1/15; BOA, DH. MKT, 2/2; BOA, İ. ML, 2/43; BOA, DH. MKT, 2/50; BOA, DH. MKT, 3/60). Kiralık olarak tutulan konaklarda devlet memurları aileleri ile birlikte yaşamaktaydılar (Yazıcı, 2010: 93). Haliyle bu durum da konakların hem devlet işlerinin icra edildiği hem de idarecilerin konakladığı mekanlar olarak kullanılmasına neden olmuştur (Umar, Can, 2019: 531). Bu durum ise idarecilerin gerek devlet işlerinin icrası gerekse ailelerinin konaklaması konusunda birtakım sıkıntıları yaşamalarına yol açmaktaydı.

Osmanlı yönetimi, Tanzimat Dönemi'nde genel itibarıyla konak kiralamak yerine inşa etme politikasını yürütmeye çalışmıştır. Böylece zamanla yıllık ödenen kira bedellerinin devlet bütçesine olan yükü ortadan kaldırılmaya ve inşa edilmiş olan bu konaklarla kentte yeni bir idari merkez oluşturulmaya çalışılmıştır (Konuk, 2018: 195). Osmanlı İmparatorluğu'nda birçok gelişim ve dönüşümün yaşandığı Tanzimat Dönemi, yeni idari örgütlerin kurularak idari merkezileştirmenin amaçlandığı bir dönem olmuştur (Kurukaya, 2023: 551). Bu dönemde hukuk, vergi, eğitim ve idari gibi pek çok alanda başlatılan yeni düzenlemelerle merkezi hükümet, imparatorluğun her yerinde temsil edilebilir, ulaşılabilir ve denetlenebilir hale gelmiştir (Avcı, 2021: 2). Merkezi otoritenin güçlendirilmesi adına devlet kurumlarında reform hareketleri başlatılmıştır (Gürsel Bilmiş, 2021: 77). Yapılan reformlar kapsamında İmparatorluğun ihtiyaç duymuş olduğu yeni yapı türleri inşa edilmeye başlanmıştır (Çiftiyürek, 2024: 804). Osmanlı kent merkezlerinde Hükümet Konakları, belediye daireleri, hastaneler, okullar, hapishaneler, karakollar, postaneler, telgrafhaneler ve istasyonlar gibi farklı işlevi yerine getiren kamu yapılarının inşa girişimleri gerçekleşmiştir (Türkmen, 2023: 137; Öztürk, 2023: 251). Bu durum da kentlerin mekânsal yapısında değişikliklerin meydana gelmesini sağlamıştır (Bayram, 2017: 234). 19. yüzyılın sonlarına doğru meydana gelen bu değişimin odak noktası Hükümet Konakları olmuştur (Aktüre, 1985: 896).

Tanzimat Dönemi'yle birlikte batılı tarzda ilk etapta başkent İstanbul'da inşa edilmiş yeni kamu binaları (Yavuz, 2023: 350), 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren taşrada ebniye-i miriye adıyla inşa edilmeye başlanmıştır (Topçubaşı, Eyüpgiller, 2010: 110). Özellikle II. Abdülhamid döneminde bu yapıların inşa edilmesine önem verilmesinin temel nedeni zayıflamış olan devlet otoritesini tekrar sağlamak ve güçlü devlet imajını canlandırmak olmuştur (Çetin, 2021: 144). İnşa edilen bu yapılarda daha öncekinin aksine ahşap taşıyıcı sistemin yerine taş ve tuğladan yapılan kagir taşıyıcı sistemi² kullanılmaya başlanmıştır (Uçar, 2021: 97-98). Bu yapılar 1840 ile 1842 yılları arasında yapılan düzenlemelerle birlikte Hükümet Konağı veya Hükümet Sarayı olarak isimlendirilmişlerdir (Karayaman, 2010: 160). İnşa edildikleri bölgelerde devletin temsilcilerinin yönetim merkezi olan konaklar fiziki özellikleriyle İmparatorluğun gücünü, ihtişamını ve modern görünümünü yansıtmada önemli etken olmuştur (Yarış, 2023: 236). Tanzimat düşüncesinin merkezîyetçiliğini vurgulamak ve merkezi otoritenin imparatorluğun en ücra köşesine ulaşabildiği ideolojisini içeren bu yapılar eyalet, sancak ve kaza merkezlerinde inşa edilmiştir (Yazıcı, 2008: 947).

² Taşıyıcı duvarlar; taş, tuğla, biriket ve kerpiç gibi çeşitli malzemeler kullanılarak oluşturulan inşa sistemidir (Budak, Uysal ve Aydın, 2004: 209).

Merkezi otoritenin varlığını göstermek amacıyla temsilci bulundurulduğu yerlerden biri Urfa Sancağı'na bağlı olan Harran Kazası olmuştur. Harran Kazası'nın idari merkezi olan Hükümet Konağı hakkında daha önce müstakil bir akademik çalışma yapılmamıştır. Ancak 19. yüzyıl Urfa'sıyla ilgili farklı yönleri ele alan çalışmalarda çok sınırlı da olsa Harran Kazası'nda bulunan Hükümet Konağı olarak kullanılan yapılarla ilgili bilgiler aktarılmıştır. Özellikle Ahmet Aslan tarafından "Urfa'da Asayiş ve Güvenlik (1913-1918)" başlığıyla hazırlanmış olan Yüksek Lisans tez çalışmasında (Aslan, 2021), makalede ayrıntılı olarak tetkik edilmiş olan Harran Kaza merkezinin Akçakale karyesine taşınma girişimi sırasında kazada Hükümet Konağı olarak kullanılan yapılarla ilgili yaşanan sorunlara sınırlı da olsa değinilmiştir. Arşiv belgelerinden istifade edilerek hazırlanan Harran Hükümet Konağı'na dair çalışma, bu alanda yapılacak olan yeni çalışmalar için örnek olacak niteliktedir. Çalışmanın birinci bölümünde Harran'ın idari yönetimi, ikinci bölümünde ise yeni bir Hükümet Konağı'nın inşası için gerçekleştirilen girişimler ile Hükümet Konağı olarak kullanılan mevcut yapıların geçirmiş olduğu ıslah çalışmaları ayrıntılı şekilde incelenmiştir.

2. HARRAN KAZASI'NIN İDARİ TARİHİ VE HARRAN HÜKÜMET KONAĞI

Osmanlı ile Memlûk mücadelesinin Yavuz Sultan Selim'in zaferiyle neticelenmesinden sonra Osmanlı hakimiyetine giren Harran, 1518 tarihli tapu tahrir defterinde köy olarak kayıtlara işlenmiştir (Ekinci, 2008: 46). 1855 yılında Halep Eyaleti'ne bağlı olan Rakka Sancağı'nın Urfa, Suruç, Rumkale ve Birecik isimli üç kazası bulunmaktaydı. Harran ise bu tarihlerde sancağa bağlı nahiye olarak idare edilmiştir (Bayraktar, 2007: 7). Harran, 1864 Vilayet Nizamnamesi çerçevesinde 1866 yılında Cevdet Paşa (1823-1895)³ tarafından yapılan düzenlemelerle birlikte Halep Vilayeti'ne bağlı olan Urfa Sancağı sınırları içerisinde yer almıştır (Kapaklı, 2013: 20). Bu süreç içerisinde Harran genellikle kaza olarak idare edilmiştir. Ancak zaman zaman nahiye veya köy olarak teşkilatlandırıldığı da olmuştur (Palalı, 2019: 377).

2.1. Harran'ın İdari Yönetimi

Osmanlı İmparatorluğu'nda, 1840 yılında taşraya ilişkin yapılan düzenlemeyle birlikte Muhassıllık Teşkilatı oluşturulmuştur (Kundakçı, 2024: 12). Bu yeni sistemle birlikte taşrada Muhassıl-ı Emval⁴ unvanına sahip olan idareciler atanmaya başlanmıştır (Çadırcı, 1993: 3; Eryiğit, Kalafat, 2019: 55). Atanan bu muhassılların başkanlığında kurulan muhassıllık meclisleri kazanın yönetiminden sorumlu olmuştur (Ortaylı, 2021: 362). Muhassıllar, Hükümet Konakları'nda en üst mevkide bulunan devlet temsilcileri olmuştur. Muhassıllık sisteminin 1842 yılında kaldırılmasından sonra (Çadırcı, 1989: 237) kazalara idareci olarak Müdür unvanına sahip olan yöneticiler atanmıştır (Efe, 2009: 94). Kazaların yönetimi 1864 yılına kadar Müdürlükler tarafından icra edilmiştir (Seyfi, Çavdar ve Bayhan, 2024: 263-264). 1864 Vilayet Nizamnamesi ile yapılan düzenlemeler neticesinde kazalar kaymakamlar liderliğinde oluşturulan Kaza İdare Meclisi tarafından yönetilmeye başlanmıştır (Ulukaya, 2024: 1054). Her ne kadar kaymakamlık teşkilatının kurulduğu ilk yıllarda Harran Kazası'nda vazife icra eden kaymakamlara dair bilgiler tespit edilememiş olsa da 1897 ile 1908 yılları arasında kazada görev icra etmiş olan kaymakamlara dair bilgiler saptanabilmektedir. Kaymakamların isim ile görev icra ettikleri tarihlere dair bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

³ 1866 yılında Halep Valiliğine atanmıştır. İki yıl görev icra etmiştir. Bu süreç zarfında yeni vilayet teşkilini gerçekleştirmiştir (Karakuş, 2024: 4).

⁴ Gülhane Hatt-ı Hümayun'un ilan edilmesinden sonra kaldırılmış olan iltizam usulü ve herkesten alınan farklı vergiler yerine herkesin geliri oranında tek bir vergi tahsil edilmeye başlanmıştır. Mültezimlere el çektirildikten sonra bu vergilerin toplanması için doğrudan merkezi hükümete bağlı olan muhassıl-ı emval unvanıyla yeni yöneticiler görevlendirilmiştir. Bu görevlilerin icra ettiği vazifelerden bir diğeri de idarecilik olmuştur (Özkaya, Akyıldız, 2020: 18-20).

Tablo 1. Harran Kazası Kaymakamları (1897-1908)

Görev Yılı	İsim
1897-1898	Mustafa Ağa ⁵
1899	Mustafa Lami Efendi
1900	Hafız Mustafa Efendi
1901	Hacı Ali Rıza
1902-1904	Mahmut Celaleddin Bey
1905	Mehmet Şakir Efendi
1906-1907	Hüseyin Tevfik Efendi
1908	Ahmet Efendi

Kaynak: Salname-i Vilayet-i Halep, Hicri: 1315, Def'a: 25, s. 388; Salname-i Vilayet-i Halep, Hicri: 1316, Def'a: 26, s. 314; Salname-i Vilayet-i Halep, Hicri: 1317, Def'a: 27, s.314; Salname-i Vilayet-i Halep, Hicri: 1318, Def'a: 28, s. 330; Salname-i Vilayet-i Halep, Hicri: 1320, Def'a: 30, s. 350; Salname-i Vilayet-i Halep, Hicri: 1321, Def'a: 31, s. 417; Salname-i Vilayet-i Halep, Hicri: 1322, Def'a: 32, s. 433; Salname-i Vilayet-i Halep, Hicri: 1323, Def'a: 33, s. 451; Salname-i Vilayet-i Halep, Hicri: 1324, Def'a: 34, s. 444; Salname-i Vilayet-i Halep, Hicri: 1326, Def'a: 36, s. 441.

1864 Vilayet Nizamnamesi çerçevesinde Kaymakam tarafından idare edilen Harran (BOA, BEO, 1284/96260), 1897 yılında yapılan düzenlemeyle birlikte kazaya dönüştürülmüştür (Şanda, 2024: 31). Yönetim merkezi ise Urfa Sancağı olmuştur (BOA, BEO, 1412/105851). Kaza'nın merkezi Ayn el-'Arûs⁶ karyesi olmuştur. Kaza merkezini oluşturan karyenin yanı sıra Harran, Türkmen-Cüllap⁷ ve Çaykuyu karyeleri Harran Kazası'nın idari taksimatında yer alan diğer karyeler olmuştur (BOA, ŞD, 2221/5). 1906 yılında merkez ile Urfa Mutasarrıflığı arasında yapılan yazışmalarda kaza merkezi olan Ayn el-'Arûs karyesinin kötü hava koşullarından dolayı Harran veya Akçakale köyüne taşınması için girişimlerde bulunulmuştur (BOA, İ. DH, 1443/17). Urfa Mutasarrıflığı tarafından Halep Vilayeti Meclis-i İdaresi'ne iletilen telgraf merkezi hükümete gönderilmiştir. Telgrafta kaza merkezinin Akçakale köyüne taşınması önerilmiştir (BOA, ŞD, 2242/4). Bu önerinin Şûrâ-yı Devlet tarafından uygun bulunması üzerine 1908 senesinde kaza merkezinin Akçakale köyüne taşınmasına dair karar, Maliye Nezareti, Harbiye Nezareti, Dâhiliye Nezareti ile Defter-i Hakani Müdürlüğüne aktarılarak gereğinin yapılması istenmiştir (BOA, BEO, 2807/210505). İlgili kurumlar tarafından gereğinin yapılmış olması lazım ki 1908 yılına ait Halep Vilayet Salnamesi incelendiğinde kaza merkezinin Akçakale olduğu görülmektedir (*Salname-i Vilayet-i Halep*, Hicri: 1326, Def'a: 35, s. 442). Harran Kaza merkezi ile ilgili aktarılan bilgilerden hareketle 1897 ile 1908 yılları arasında Ayn el-'Arûs karyesinin kaza merkezi olarak kullanıldığı söylenebilir.

Harran Kaza merkezinin taşınmasıyla ilgili 1911 yılında yeni bir gelişme daha yaşanmıştır. Şöyle ki Urfa Mutasarrıflığı, vilayet ve merkezi hükümet ile yapılan yazışmalarda Akçakale karyesinin kaza merkezi olarak kullanılmasının uygun olmaması, Hükümet Konağı'nın olmaması ve devlet memurlarının bölgede barınma sıkıntısı çekmesi gibi nedenlerden dolayı kaza merkezinin değiştirilmesini talep etmiştir. Talep doğrultusunda seçilecek olan yeni kaza merkezinin belirlenmesi için çalışmalar başlatılmıştır (BOA, BEO, 3987/299019). Bu çalışmalar Urfa Mutasarrıfı İsmail Bey tarafından yürütülmüştür. Çalışmalar kapsamında kaza merkezi olabilecek olan Harran karyesi ile Akçakale karyesinde incelemelerde bulunulmuştur. Bağdat Demiryolu⁸ Şimendifer İstasyonu'nun Harran

⁵ Harran'ın nahiyeden kazaya dönüşmesinden sonra görev üstlenen ilk kaymakamıdır (Şanda, 2024: 139).

⁶ Ayn el-'Arûs, Hz. İbrahim ile Hz. Sara'nın evlendiği yer olmasından dolayı bu ismi aldığı rivayet edilir. Günümüzde Akçakale'nin güneybatısında, Suriye toprakları sınırları içerisinde yer almaktadır (Gündüz, 2022: 287; Werner, 2015: 261).

⁷ Urfa Sancağı merkezinin 16 saat güneydoğusunda yer almaktadır (Dağ, 2024: 209).

⁸ Bağdat Demiryolu, İstanbul'dan başlayarak Basra Körfezine kadar uzanan güzergahtır. Haydarpaşa'dan başlayan güzergâh Adapazarı, Eskişehir, Ankara, Kayseri, Sivas, Malatya, Diyarbakır, Musul ve Bağdat üzerinden Basra körfezine ulaşmaktadır. Proje, 1903 yılında Alman sermayesinde oluşan Anadolu Demiryolu Şirketi'ne verilmiştir (Gül, 2014: 5-6; Canatan, 2022: 185).

karyesinde bulunmasından dolayı merkez olarak Harran karyesi tercih edilmiştir. Görüldüğü gibi Harran karyesinin kaza merkezi olarak belirlenmesinde bölgeden geçen Bağdat Demiryolu güzergâhı belirleyici olmuştur. Zira demiryolunun geçeceği güzergâh üzerinde bu merkezin kurulmuş olması kazanın gelişimi açısından önemli olarak görülmektedir (BOA, DH. İD, 120/7). Kaza merkezinin demiryolu güzergâhı üzerinde bulunmasına dikkat edilmiş olmasının bir diğer önemli etkeni de devlet memurları veya ailelerinin Urfa Sancağı'na veya diğer bölgelere gitmek için ulaşım problemlerinin çözümü kavuşturulmuş olmasıdır.

Yapılan araştırmalar neticesinde Harran karyesinin kaza merkezi olarak belirlenmesinin daha uygun olacağına karar verilmiştir. Karar 3 Ocak 1912 tarihinde merkezi hükümet tarafından onaylanarak yürürlüğe alınmıştır (BOA, İ. DH, 1491/18). Böylece 1908 ile 1912 yılları arasında Harran Kazası'nın merkezi olan Akçakale karyesinin yönetim merkezi olma özelliği son bulmuştur (BOA, BEO, 3987/299019). Alınan karar doğrultusunda 10 Ocak 1912 tarihinde kaza merkezi Harran karyesine taşınmıştır (BOA, ML. EEM, 882/43). Fakat kısa bir süre sonra Bağdat Demiryolu hattının güzergâhında meydana gelen değişikliklerle birlikte yeni güzergâhta Harran değil de Akçakale karyesinin bulunmuş olması Urfa Mutasarrıflığı'nın beklentilerinin karşılıksız kalmasına neden olmuştur. Yeni güzergâh Akçakale karyesinin yakınlarından geçmekteydi. Zira Nafia Nezareti'nin aktarmış olduğu bilgiye göre Bağdat Demiryolunun Akçakale karyesinin iki-üç kilometre yakınından geçeceği aktarılmıştı (BOA, DH. İD, 120/7).

Demiryolu projesinde meydana gelen bu değişiklikten sonra Urfa Mutasarrıflığı tekrar harekete geçerek kaza merkezinin taşınması için girişimlerde bulunmuştur. Bu doğrultuda 17 Ağustos 1913 tarihinde kaza merkezinin Akçakale köyüne taşınması için merkezi hükümet ile yazışmalar gerçekleştirilmiştir (BOA, BEO, 4216/316133). Yazışmalar neticesinde Harran Kaza merkezinin Akçakale karyesine taşınmasına dair irade-i seniyye kararı 22 Eylül 1913 tarihinde onaylanmıştır. Karar doğrultusunda Harran Kaymakamlığı da Akçakale'ye taşınmıştır (BOA, İ.DH, 120/7). Böylece Harran Kazası'nın yönetim merkezi tekrar Akçakale karyesi olmuştur. Ancak kısa bir süre sonra Akçakale karyesinin havasının iyi olmaması ve memurların barınması için uygun mekanların bulunmamasından dolayı Urfa Mutasarrıflığı'nın girişimleri neticesinde (BOA, ŞD, 32/36) Harran Kaza merkezinin Harran karyesine taşınması girişiminde bulunulmuştur. Ancak bu girişim sonuçsuz kalmıştır (BOA, ŞD, 2245/15). Netice olarak 1897 ile 1908 yılları arasında Ayn el-'Arûs karyesi, 1908 ile 1912 yılları arasında Akçakale karyesi, 1912 ile 1913 yılları arasında Harran karyesi ve son olarak 1913 ile 1917 yılları arasında Akçakale karyesi kaza merkezi olarak kullanılmıştır. 1897 ile 1917 yılları arasında kullanılan yönetim merkezlerinde devlet memurlarının vazifelerini icra etmek amacıyla bir Hükümet Konağı'na ihtiyaç duymuşlardı.

2.2. Harran Hükümet Konağı'nın İnşa Girişimleri ve Onarım Süreci

Harran'da Hükümet Konağı olarak kullanılan yapılarla ilgili tespit edilebilen en erken bilgi Harran'ın kaza olarak teşkilatlandırılmasından 8 yıl öncesine aittir. Buna göre 9 Şubat 1890 tarihinde Hazine Dairesi, Harran Sancağı yönetiminden denetimi altında bulunan çiftçiler, emlak ve araziler ile diğer gayrimenkullerin kayıtlarına dair bilgileri talep etmiştir. Talep doğrultusunda Harran Mutasarrıflığı ilgili kayıtları içeren defterleri Hazine Dairesi'ne iletmiştir. Hazine Dairesi'nde inceleme altına alınmış kayıtlarda bazı eksikliğin olduğu tespit edilmiştir. Eksikliğin ise daha önceki dönemlerde sancakta hükümet adına inşa edilmiş olan Hükümet Konağı'na yapılan harcamalardan kaynaklanmış olduğu saptanmıştır. Açığın oluşmasının temel sebebi ise ilgili hesaplara dair tutulan kayıtlar emlak defterlerine kaydedilmiş olmasına rağmen senetlerin o dönemlerde tutulmamış olmasından kaynaklanmıştır (BOA, ML. EEM, 123/19). Mutasarrıflığın emlak defterlerinin Hazine Dairesi tarafından 1890 yılına dair gerçekleştirilmiş olduğu bu denetimlerden hareketle 1890 senesinde sancakta bir Hükümet Konağı'nın inşasına dair gelişmelerin meydana geldiği söylenebilir. Ancak Hükümet Konağı ve bu inşa girişimlerine dair ayrıntılı bilgiler elde edilememiştir.

Harran'ın kaza statüsünü elde etmeden hemen önce Hükümet Konağı ile ilgili meydana gelen bir diğer gelişme 1896 senesinde cereyan etmiştir. Şöyle ki Harran, nahiye olarak Urfa Sancağı'na bağlı olarak idare edilmiştir. 28 Mayıs 1896 tarihinde Harran ile Türkmen-Cüllap nahiyelerinin birleştirilmesine dair Urfa Mutasarrıflığı'ndan yapılan teklif Dâhiliye Nezareti'ne iletilmiştir. Her iki nahiyenin birleştirilmesine dair cereyan eden gelişmenin temel nedeni idari ve asayişin sağlanmasını kolaylaştırmak olmuştur. Her iki nahiyenin birleştirilerek bir kaza merkezi oluşturulması planlanmıştır. Oluşturulacak olan kazanın merkezi Ayn el-'Arûs karyesi olacaktır. Ayrıca burada bir Hükümet Konağı'nın inşa edilerek merkezi otoritenin bölgedeki etkisi hissettirilecektir. Bu karyenin kaza merkezi olması ve Hükümet Konağı'nın inşa edilmesine dair teklif 1 Haziran 1896 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne iletilmiştir. Dâhiliye Nezareti tarafından konuyla ilgili araştırma süreci başlatılmıştır. Yapılan araştırmalar neticesinde Ayn el-'Arûs karyesinde mevcut bir Hükümet Konağı'nın bulunmaması, devlet memurları ile ailelerinin konaklamaları için uygun yapıların mevcut olmaması, bölgenin hava koşulları açısından sağlıklı bir ortama sahip olmaması, memurların hasta düştükleri dönemlerde tedavi görecekları sağlık tesisinin olmamasından dolayı Urfa merkeze gelmek zorunda kalacak olmaları, tedavi için bölgeden ayrılacak devlet memurlarının en az bir ay tedavi sürecine tabi olacaklarından dolayı devlet işlerinde aksamaların meydana gelme olasılığının çok yüksek olması ve devlet memurlarının bu karyede kalma konusunda isteksiz davranmaları nedeniyle karyenin kaza merkezi olarak belirlenmesinin uygun olmadığı aktarılmıştır (BOA, DH. TMIK. S, 40/19).

Urfa Mutasarrıflığı ise Ayn el-'Arûs karyesinin kaza olarak kabul edilmesi halinde hızlı bir şekilde bir Hükümet Konağı'nın inşa edilmesi için çalışmalara başlanacağını aktarmıştır. Planlanana göre inşa edilecek olan Hükümet Konağı'nın alt katında zaptiye ile jandarma, üst katında ise devlet memurları vazifelerini icra edeceklerdi. Yeni konak inşa edilmeye kadar bölgede mevcut yapılardan en uygun olanının kira yoluyla tutularak bu sorunun giderilmesi planlanmıştır. Böylece bölgede devlet memurlarının ihtiyaç duymuş olduğu yapı temin edilerek barınma sorunu çözüme kavuşturulmuş olunacaktı. Mutasarrıflığın bu gibi girişimleri Dâhiliye Nezareti'nin fikrini değiştirmesinde yetersiz kalmıştır. Ayn el-'Arûs karyesi dışında farklı bir alanın kaza merkezi olarak belirlenmesi için çalışmaların başlatılması mutasarrıflıktan istenmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde Ayn el-'Arûs karyesinin kuzeyinde bulunan Akçakale karyesi kaza merkezi olarak belirlenmiştir. Belirlenen bu yeni merkezin sınırları içerisinde mevcut yapıların olduğu saptanmıştır. Bu yapılardan biri bölge eşraflarından Mahmut Nedim Bey'e⁹ ait olan yapının Hükümet Konağı ve devlet memurları ile ailelerinin konaklaması için kiralanması planlanmıştır. Mahmut Nedim Bey'e ait olan bu yapının yüksek ve havadar bir tepede bulunmasının yanı sıra sağlık açısından devlet memurlarının ikamet edebileceği bir ortama sahip olmasından dolayı Dâhiliye Nezareti tarafından kiralanması uygun görülmüştür (BOA, DH. TMIK. S, 40/19).

Dâhiliye Nezareti'nin izni doğrultusunda Urfa Mutasarrıflığı ile Mahmut Nedim Bey arasında görüşmeler başlatılmıştır. Görüşmeler neticesinde bu yapının kiralanmasının yanı sıra çevresinde yeni bir Hükümet Konağı'nın inşa edilmesi için yeterli arazinin devlete satılması doğrultusunda anlaşmaya varılmıştır. Yeni kaza merkezi olarak belirlenmiş olan Akçakale karyesinde bulunan esnafın dükkân açabilmesi için kolaylık sağlanması hususunda karar da alınmıştır. Böylece yeni kaza merkezinin hızlı bir şekilde bayındırlık alanında gelişme göstermesi sağlanacaktı. Hükümet Konağı'nın inşa edileceği yeni alanın da önceki kaza merkezine uzaklığı yedi-sekiz saat mesafede bulunmaktaydı. Taşınma işlemlerinin kış ayına denk gelmesinden dolayı devlet memurlarının sağlık açısından korunması ve hasta düşerek sancak merkezine gitmelerinin önüne geçmek amacıyla Mahmut Nedim Bey'den kiralanmış olan yapının onarılmasına karar verilmiştir. Bu onarım için ihtiyaç duyulan 5-6 bin kuruşluk bedel Urfa Mutasarrıflığı tarafından Halep Vilayeti aracılığıyla Dâhiliye Nezareti'nden talep edilmiştir. Belirtilen bu

⁹ Urfa mebusudur (BOA, İ. DH, 120/7).

bütçenin tahsis edilmesi için onarıma dair Nafia mühendisleri¹⁰ yapıda incelemelerde bulunmuştur. Yapılan incelemeler neticesinde ayrılan bu bütçeyle Mahmut Nedim Bey'in konağında gerekli olan tamirat işlerinin yapılmasına karar verilmiştir. Ayrıca karyede yeni bir Hükümet Konağı'nın inşa edilmesinden vazgeçilmiştir. Bunun temel sebebi ise 1897 yılında kaza merkezinin Ayn el-Arûs karyesine taşınacak olmasıydı. Yeni Hükümet Konağı'nın inşa edilmesinden vazgeçilmesi üzerine Mahmut Nedim Bey'in konağına ek olarak yeni odaların inşa edilmesinin planlanmasından dolayı talep edilen bütçe 169.439 kuruşa çıkartılmıştır (BOA, DH. TMİK. S, 40/19). Mahmut Nedim Bey'in konağından oluşan bu yeni idare merkezinde kullanılan odalardan biri asayişin sağlanması adına hapishaneye dönüştürülmüştür (Demiryürek, 2019: 236). Hükümet Konağı'nın müstemilatında bulunan odalardan birinin hapishane veya mahbes olarak kullanılması sadece Harran Kazası'na özel bir durum olmamakla birlikte İmparatorluğun diğer çoğu bölgesinde uygulanan bir politikaydı. Bu bağlamda örnek olarak Mut Hükümet Konağı (Dağ, 2022a: 171), Suruç Hükümet Konağı (Dağ, 2022b: 346) ve Ergani Hükümet Konağı (Çoban, 2021: 540) gösterilebilir.

Harran Kaza merkezinin Ayn el-Arûs karyesine taşındığı 1897 senesinde Hükümet Konağı ile ilgili bir gelişme yaşanmıştır. Buna göre 19 Temmuz 1897 tarihinde kazada kaymakam olarak görevlendirilmiş olan Mustafa Ağa'ya aylık 900 kuruş maaş bağlanmıştı. Bu maaşın yanı sıra kaza giderleri için de ayrıca 200 kuruş tahsis edilmiştir. Kaymakam dışında diğer devlet memurlarının da maaşlarının karşılanması için senelik 10.860 kuruş mülki memurlar için, 6.420 kuruş maarif memurları için ve 128.359 kuruş jandarma neferleri için bütçe ayrılmıştır. Belirtilen bu bütçeye ek olarak kazada Hükümet Konağı için yapılacak harcamaların da payının olduğu toplamda 168.838 kuruşa ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir. Bu bütçenin merkezi hükümetten karşılanması talep edilmiştir (BOA, ŞD, 2685/52).

Belirtilen tutarın 1897 senesi bütçesinden karşılanması kararlaştırılmış olsa da daha sonradan yapılan araştırmalar neticesinde 1897 senesi bütçesinde bu tutarı karşılayacak kadar miktarın kalmamasından dolayı bir sonraki senin bütçesinden karşılanmasına karar verilmiştir. Bu tutar, maaşların yanı sıra bölgede devlet memurlarının barınma açısından yaşamış olduğu sorunların çözüme kavuşturulması adına yeni bir Hükümet Konağı inşasında kullanılacaktı. Bu nedenle kış ayına girilmeden inşa çalışmalarının başlatılabilmesi için bütçenin tahsis edilerek gönderilmesi istenmiştir. İnşa edilecek olan bu yeni konakta jandarma neferlerinin de konaklaması için bir alan oluşturulması planlanmıştır. Belirtilen bu tutarın kış ayı gelmeden tahsis edilmemesi halinde memurların sağlık sorunları yaşamaması adına kış aylarında Urfa merkezde bulunmaları için izin verilmesi talep edilmiştir. Ayrıca maaş ve tamirat işlemleri için belirlenen 168.838 kuruşa ek olarak 17.280 kuruşun daha ilave edilmesi doğrultusunda adım atılmıştır (BOA, ŞD, 2685/52). Dâhiliye Nezareti, bütçenin tam olarak karşılanmasının mümkün olmadığını belirterek memurlar için ayrılan 30.780 kuruştan kaymakamlığa 13.500 kuruş, tahrirat kâtibi memurlarına 3.000 kuruş ve nüfus katiplerine 1.000 kuruş verilmesini kararlaştırmıştır (BOA, DH. MKT, 2294/22). Ayrıca 1897 ve 1898 yılı bütçelerinden ayrılmış olan 21.000 kuruşun gönderilmesi halinde 3.360 kuruşu maaş, 6.420 kuruşu masraflar için ayrılmıştır (BOA, DH. MKT, 2178/100).

1897 senesinde Hükümet Konağı'nın tamirâtı için istenen paranın gönderilmemesi 1899 senesinde inşa çalışmaları için yeni bir bütçenin tahsis edilmesi doğrultusunda girişimin gerçekleşmesine neden olmuştur. Buna göre Urfa Mutasarrıflığı 1899 yılında Dâhiliye Nezareti'ne telgraf çekerek kaza merkezi olan Ayn el-Arûs karyesinde yeni bir Hükümet Konağı'nın inşası için mecdiye 19 kuruş hesabıyla 183.439 kuruş bütçe talep edilmiştir (BOA, DH. MKT, 2340/151). İnşa edilecek olan bu konak iki kattan oluşacaktı. Alt katı jandarmaya, üst katı ise mülkiye ve adliye memurlarına tahsis edilecekti. Böylece

¹⁰ Belediyeler bünyesinde bulunan Ticaret ve Nafia Nezareti tarafından atanan mühendisler şehrin imar işlerinden sorumlu tutulmuşlardır (Toptaş, 2016: 412).

yapının hem Askeri Kışla hem de Hükümet Konağı olarak kullanılması planlanmıştı. Hem kışla hem de Hükümet Konağı olarak kullanılmasının planlanmasından dolayı belirlenen bütçenin her iki kurumdan tahsis edilmesi gerekmekteydi. Bu nedenle belirtilen inşaa masraflarından ne kadarının askeriye ne kadarının mülkiyeye ait olduğunun tespit edilmesi için çalışmaların icra edilmesi istenmiştir. Hükümet Konağı için tahsis edilen katın inşasında kullanılacak miktarın 1897 senesi Hükümet Konakları için ayrılan bütçeden, Askeri Kışla için tahsis edilecek alt katının yapımında kullanılacak olan inşaa malzemelerinin tutarının ise 1897 senesi jandarma müfrezeleri için ayrılmış olan 214.223 kuruşluk bütçeden karşılanması kararlaştırılmıştır (BOA, ŞD, 2235/21).

Konağın inşası için ayrıca bölge ahalisi de yardım desteğinde bulunmuştur. Yapılan yardımlar ve Harran harabelerinden çıkartılmış olan 90.000 tuğlanın satışa çıkarılmasından elde edilen 14.000 kuruş inşaa çalışmaları için ayrılmıştır. Bu miktar talep edilen 183.439 kuruştan düşüldüğünde 169.439 kuruş kalmaktaydı. Bu karar doğrultusunda gerekli çalışmaların icra edilmesi için 17 Ocak 1899 tarihinde Dâhiliye Nezareti'nden Şûrâ-yı Devlet'e evrak iletilmiştir (BOA, BEO, 1470/110222). 183.439 kuruşun ne kadarının Hükümet Konağı'na ne kadarının ise Askeri Kışlaya harcanacağını tespit edilmesi için bir komisyon oluşturularak rapor hazırlanmıştır. Hazırlanan rapor Urfa Mutasarrıflığı aracılığıyla Mâliye Nezareti'ne iletilmiştir (BOA, DH. MKT, 2294/11). Rapora göre inşaa çalışmalarının askerlerden destek alınmadan tamamlanamayacağı belirtilmiştir. Bu nedenle inşaa çalışmalarında vazife icra etmek için 100 neferin görevlendirilmesi gerekmektedir (BOA, DH. MKT, 2226/119).

Görevlendirilecek olan 100 neferlik bu kuvvetin daha sonraki süreçte bölgenin asayişini sağlamak için bölgede görevli kalacağı belirtilmiştir. Neferlerin konaklaması için ise Hükümet Konağı'nın alt katının yanı sıra hemen yanında bir bina ve hayvanları için bir ahırın yapılması gerekmekteydi. Bu yapıların inşası için gereken bütçe 75.875 kuruş olarak belirlenmişti (BOA, İ. DH, 1373/9). Tutarın Nizamiye askerlerine ait nizamiye tahsisatından, konağın alt katı olan yapının bedeli olan 58.051 kuruşun Halep Vilayeti emvalinden, geri kalan 35.513 kuruşun Mâliye Nezareti ile Dâhiliye Nezareti arasında yapılan görüşmeler neticesinde 1899 senesi bütçesinden karşılanması kararlaştırılmıştır. Her ne kadar Harran Hükümet Konağı için ihtiyaç duyulan bütçenin karşılanmasına dair hesap ve planlamalar yapılmış olsa da belirtilen tutarın tahsil edilip edilmediğine dair bilgiler tespit edilememiştir (BOA, DH. MKT, 2488/52).

1899 senesinde Harran Hükümet Konağı ile ilgili meydana gelen gelişmeden sonra uzun bir süre konağın inşasıyla ilgili bir gelişmenin meydana gelmediği görülmektedir. Zira 1899 senesinden sonra meydana geldiği tespit edilebilen ilk gelişme 1908 senesinde yaşanmıştır. 13 Mayıs 1908 tarihinde Mâliye Nezareti tarafından taşrada bulunan valiliklere telgraf iletilmiştir. İletilmiş olan bu telgraflardan biri de Harran Kaymakamlığı'na gönderilmiştir. Telgrafın içeriğinde Harran Kazası'nda bulunan devlet dairelerinin tamiratı için ihtiyaç duyulan bütçenin tahsis edilip edilmediği sorulmuştur. Harran Kaymakamlığı tarafından verilen cevapta Hükümet Konağı için talep edilen bütçenin gönderildiği ancak kışlanın inşaa ve tamiratı için gerekli olan bütçenin henüz askeri birimlerce gönderilmediği belirtilmiştir. Merkezi Hükümet ise ilgili bütçenin tahsis edilmesi için askeri birimlerle iletişime geçilmesini istemiştir (BOA, DH. MKT, 1258/13).

Hükümet Konağı ile ilgili meydana gelen bir diğer gelişme 1909 senesinde yaşanmıştır. Kaza merkezinin Ayn el-'Arûs karyesinden Akçakale karyesine taşınması ve yeni Hükümet Konağı'nın bu karyede inşaa edilmesine karşı gelen 500 kadar bölge ahalisi adına Edip Efendi imzası ile 1 Mart 1909 tarihinde Halep Vilayeti aracılığıyla Dâhiliye Nezareti'ne şikâyet telgrafı iletilmiştir. Kaza merkezinin buraya taşınmasının bölge ahalisini ciddi manada mağdur edeceğine dikkat çekilmiştir. Edip Efendi, kaza merkezinin Akçakale'ye taşınacağını ve burada yeni bir Hükümet Konağı'nın inşaa edileceğini yeni duyduklarını belirterek söze başlamıştır. Mevcut olan kaza nüfusunun 50-60 bin olmasına rağmen Hükümet Konağı'nın burada değil de Ayn el-'Arûs karyesinin kuzeyinde bulunan ve nüfus açısından neredeyse kimsenin yaşamadığı tuzlu arazi yapısına sahip olan bölgeye taşınmasına anlam

veremediklerini ifade etmişlerdir. Kendilerinin kazanın eşraflarından olduklarını, kaza merkezinin taşınması halinde ahalinin merkeze ulaşması için 20-30 saatten fazla mesafe kat etmek zorunda kalacağını belirterek suyu bol, havası iyi ve ulaşım açısından halka uygun olan kaza merkezinin değiştirilmemesini istemişlerdir. Şayet kaza merkezinin taşınması zorunlu olarak merkezi hükümet tarafından görülüyorsa da daha uygun bir yere Urfa merkeze yakın olan bir noktada Akçakale ile Urfa arasında bir yere taşınması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu nedenle yeni merkezin hava koşullarının iyi olmaması, mevcut olan kaza ahalisine uzak olması ve Hükümet Konağı'nın bulunmamış olmasından dolayı bu karardan vazgeçilmesi ve yeni Hükümet Konağı'nın mevcut kaza merkezinde inşa edilmesini talep etmişlerdir. Bölge ahalisinin talebinden anlaşılmaktadır ki yeni yönetim merkezinin Bağdat Demiryolu güzergahı üzerinde bulunmasına önem verilmekteydi (BOA, DH. MUI, 49/11).

Bu talepleri merkezi hükümet tarafından olumlu karşılanmamış olmalı ki kaza merkezi değişikliği yapıldığı gibi yeni Hükümet Konağı'nın inşası için çalışmalara başlanmıştır. Hükümet Konağı'nın inşası için çalışmalar Nisan 1909 senesinde başlatılmıştır. Kaza merkezinin taşınması işlemleri sırasında ise memurlar Urfa merkezde ikamet etmekteydi. Hükümet Konağı ile Askeri Kışla'nın inşası için harcanması gereken 163.000 kuruşun merkezi hükümet tarafından karşılanması doğrultusunda 31 Mart 1909 tarihinde Halep Vilayeti aracılığıyla Mâliye Nezareti'ne telgraf iletilmiştir. Mâliye Nezareti'nden 10 Nisan 1909 tarihinde verilen cevapta bütçenin tahsis edilmesi gereken yerin İrade-i Seniyye olduğu, Valilik tarafından telgrafın oraya iletilmesi istenmiştir. Edip Efendi, inşa masrafları ve arazinin tahsis edilmesi için çalışmaların sürdüğünü ancak henüz bir neticeye varılmadığına dikkat çekmiştir. Ayrıca Hükümet Konağı'nın inşası için Mâliye Nezareti'nden 900 kûsür liranın tahsis edilmesi için çalışmaların yürütüldüğünü aktarmıştır (BOA, DH. MUI, 49/11).

1909 senesinde İrade-i Seniyye'den talep edilen 163.000 kuruş karşılanmamış olmalı ki aynı yıl 145.000 kuruşun daha talep edildiği görülmektedir. Urfa Mutasarrıflığı aracılığıyla Halep Vilayetine oradan da Mâliye Nezareti'ne iletilen telgraf 14 Mart 1909 tarihinde Şûrâ-yı Devlet'e sevk edilmiştir. Yeni oluşturulmuş olan Akçakale merkezde yeni bir Hükümet Konağı'nın inşa edilmesi için çalışmaların yürütülmesi amacıyla bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyonun yapmış olduğu çalışmalar neticesinde bir rapor hazırlamıştır. Raporda yeni bir Hükümet Konağı'nın inşası için ihtiyaç duyulan miktarın 145.000 kuruş olduğu not edilmiştir. Belirtilen bu bütçeden 51.175 kuruşa denk gelen 500 lira 102 kuruş 30 paranın Halep Valiliği tahriratından karşılanması doğrultusunda karar alınmıştır. Geri kalan 93.825 kuruşun ise Mâliye Nezareti tarafından karşılanması talep edilmiştir. Ancak Harran Kaymakamlığı'ndan gelen bu talebe Mâliye Nezareti tarafından 16 Mayıs 1909 tarihinde verilen cevapta 1908 bütçesinde bu miktarın karşılanması için yeterli tahsisatın bulunmadığı belirtilmiştir. Bunun temel nedeni ise 1908 senesi bütçesinin hesaplarının daha önce yapılmış ve daha sonradan bütçeye ekleme yapılamayacak olması olarak açıklanmıştır. Ancak bir sonraki yılın bütçesine bu tutarın eklenerek tahsis edilebileceği belirtilmiştir (BOA, BEO, 3567/267523).

Bu cevap üzerine Halep Vilayeti ile Dâhiliye Nezareti arasında 93.625 kuruşun devlet hazinesinden karşılanması için 1909 senesi bütçesine eklenmesi için yazışmalar 21 Ocak 1909 tarihinde başlatılmıştır. Zikredilen 93.625 kuruşun 1909 senesi bütçesinden tahsil edilmesi, zamanın yetmemesi halinde bu yıla ait hesap işlemlerinin kapanması halinde 1910 senesi bütçesine eklenmesi doğrultusunda yazışmalar gerçekleştirilmiştir. Nihayetinde bu yıl hesap bütçesine eklenemeyeceği bu nedenle 1910 bütçesine eklenerek karşılanacağı belirtilmiştir. Ancak 1910 senesinde bu bütçenin karşılanıp karşılanmadığına dair bilgiler elde edilememiştir (BOA, ŞD, 439/55). Aynı yıl içerisinde Hükümet Konağı'nın yapımı için ihtiyaç duyulan tutarın karşılanması için ahaliden destek de istenmiştir. Şöyle ki 16 Ocak 1909 tarihinde Halep Valiliğinden Mâliye Nezareti'ne iletilen telgrafta ahaliden toplanan yardım paraları dışında kalan miktarın Mâliye Nezareti'nden karşılanması istenmiştir. Mâliye Nezareti ise talep hakkında gerekli işlemlerin başlatıldığını belirtmiştir. Bu ifadeler ahaliden destek talebine dair yapılan çağrının olumlu şekilde cevap bulunduğunu göstermektedir (BOA, DH. MKT, 2743/2).

Harran Kazası'nın 12 sene önce kurulmuş olmasına rağmen henüz bir Hükümet Konağı'nın olmayışı devlet memurları açısından ciddi bir eksiklik olarak algılanmaktaydı. Konaklayacakları ve devlet işlerini yürütecekleri sağlıklı bir alanın bulunmamasından dolayı devlet memurları 15 veya 20 saat uzaklıkta olan Urfa merkezde ikamet etmekte olup idari işlerini buradan yürütmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Devlet memurları Urfa merkezde birkaç seneden beridir Urfa kasabası sınırları içerisinde yer alan Dergezenli Mahallesi¹¹ bir haneyi kiralayarak orada barındıkları belirtilmiştir. Harran Kaza merkezinde gidiş geliş yapmakta ve bundan dolayı maddi ve manevi anlamda ciddi zorluklar yaşadıklarına dikkat çekilerek bir an önce Hükümet Konağı'nın inşa edilmesini talep etmişlerdir. Ayrıca memurlar kazada kalamadıklarından dolayı seyyar halde hizmet vermeye çalışmaktaydılar. Bu durum ise ahaliyle olumlu bir iletişim kurmakta zorlanmalarına neden olmaktaydı. Ahali en basit bir işlem için dahi Urfa merkeze gitmek zorundaydı. Bu ise vatandaşın 15 veya 20 saat yol katetmesine neden olmaktaydı. Yeni Hükümet Konağı'nın inşa edilmesi için bir önceki sene Mâlîye Nezaretî'nden talep edilen 93.625 kuruşun tahsis edilmiş olmasına rağmen yerel yöneticiler tarafından bu bütçenin kullanılmamasından dolayı harcama askıya alınmıştır. Hükümet Konağı'nın bütçe ayrılmış olmasına rağmen inşa edilmemiş olmasının temel nedeni ise idari anlamda değişikliğe uğrayacağına beklenmesiydi. Zira bu tarihlerde kaza merkezinin taşınmasına dair çalışmalar icra edilmiştir. Bu nedenle mevcut kaza merkezinde kurulacak olan Hükümet Konağı'nın inşa çalışmaları ertelenmiştir (BOA, İ.DH, 120/7).

Urfa Mebusu Mahmut Nedim Bey ile Şeyh Safvet Efendi¹² ortaklaşa Meclis-i Mebusan'a vermiş oldukları takrirde; Harran Kaza merkezinde bir Hükümet Konağı'nın inşa edilememiş olması ve memurların Urfa merkezinde ikamet ediyor olmasının bölge ahalişi özellikle bölgede etkin olan bazı kabilelerin rahatsızlığına yol açtığını aktarmışlardır. Ayrıca Hükümet Konağı'nın bulunmayışı kazanın emniyet, asayiş ve diğer işlerinin sekteye uğramasına neden olmaktaydı. Bu gibi sorunların çözüme kavuşturulması için Hükümet Konağı'nın inşası için gerekli olan bütçenin tahsis edilmesi istenmiştir (BOA, DH. TMIK. S, 59/15). Yeni bütçenin tahsisi için yeni kaza merkezinin belirlenmesi beklenmiştir. Nihayetinde 3 Ocak 1912 tarihinde Harran karyesinin Harran Kaza merkezi olarak belirlenmesinden sonra yeni Hükümet Konağı'nın burada inşa edilmesi için çalışmalar başlatılmıştır. Ayrıca Urfa merkezde ikamet etmekte olan devlet memurlarının bir an önce görev yerlerine gitmeleri doğrultusunda karar alınmıştır. Karara uymayıp görev yerlerine gitmeyen devlet memurlarının maaşlarında kesintiye gidileceğine dikkat çekilmiştir (BOA, İ.DH, 1491/18). Devlet memurlarının görev yerlerine gitmelerini sağlamak amacıyla maaş kesintisi gibi yaptırımlara gidilmesi kazanın devlet memurları tarafından görev yeri olarak tercih edilmediğini göstermektedir.

1897 senesinde kurulmuş olmasına rağmen müstakil bir Hükümet Konağı'nın bulunmayışından dolayı meydana gelen bir diğer gelişme 1911 senesinde cereyan etmiştir. Buna göre Bağdat Demiryolunun bölgeden geçmesi üzerine kazada bir Şimendifer İstasyonu kurulmuştur. İstasyonda görev icra edecek olan memurlar ile gelip gidecek olan yabancı temsilcilerin kazaya uğraması halinde bir Hükümet Konağı'nın olmadığını görünce devletin şan ve şerefine yakışmayacağına dikkat çekilerek konağın bir an önce inşa edilmesi talep edilmiştir. Talep dikkate alınarak inşa çalışmalarının başlatılması amacıyla ön çalışmalara girişilmiştir. Buna göre yeni Hükümet Konağı'nın, Harran harabesinin kuzeybatı yönünde ve sur içerisinde Şimendifer İstasyonu'na 15 dakika kadar uzaklıktaki bir alanda inşa edilmesine karar verilmiştir. Buna dair keşif işlemleri belediye mühendisleri tarafından icra edilmiştir. Bu işlemler devam ederken bölgede ikameti zorunlu hala getirilen devlet memurları ise kötü koşullar

¹¹ İran coğrafyasından göç edip, Urfa'ya yerleşen Dergezenli oymağından birkaç kolun yerleştiği mahalledir (Özçelik, 2018: 96).

¹² II. Meşrutiyet döneminde yapılan 1908, 1912 ve 1913 seçimlerinde İttihat ve Terakki Partisi'nden Urfa mebusu olarak seçilmiştir (Ekinci, Asoğlu, 2017: 11).

altında kış aylarında bir kulübede görevlerini icra etmeye çalışmaktaydılar. Bu memurlar ailelerini Urfa kaza merkezinde bırakmışlardır (BOA, ML. EEM, 1065/25).

Memurların kulübede kaldığına dair söylemleri güçlendirmek amacıyla Harran Kazası'nda sadece bir kale ile minarenin olduğu bu yapılar dışında dikili bir binanın şimdilik bulunmadığına dikkat çekilmiştir. Bu nedenle Hükümet Konağı'nın bir an önce inşa edilmesinin yanı sıra Redif Dairesi, Camiler, Mektepler, Hastaneler, Belediye Dairesi, Belediye Hanı, Belediye Oteli, Kiraathane ve Dükkanların da inşa edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu yapıların inşa edilmesiyle birlikte bölgenin canlanacağı aktarılmıştır. Söz konusu binaların inşa edilmesi için gerekli çalışmalar başlatılmıştır. İlk etapta yapıların inşa edileceği araziler tahsis edilmeye çalışılmıştır. Bu yapıların yanı sıra devlet memurlarının ailelerinin kazaya getirilmesi için inşa edilecek olan haneler için de arazi verilmesi planlanmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde her biri kırkar arşın uzunluğunda ve genişliğinde bin kadar arazinin tahsis edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu karar üzerine Belediye Mühendisleri aracılığıyla parselleme işlemlerinin başlatılması planlanmıştır. Buna göre ilk etapta hızlı bir şekilde 100-150 kadar parselin planı çizilecek ve gerekli yapıların inşası için ilgili kuruma devredilecekti (BOA, ML. EEM, 1065/25).

Yapıların inşasında bölge ahalisinin desteğine de başvurulacağı belirtilmiştir. Böylece yapılar hızlı bir şekilde tamamlanacaktı. Bu arada yapılar için ihtiyaç duyulan bütçenin merkezden gönderilmesi için gerekli birimlerle iletişime geçilmiştir. Arazi taksimatının yapıldığı, Hükümet Konağı'nın yerinin hazır olduğu ve memurların aileleri ile barınabilmeleri için inşa edecekleri haneler için yerler oluşturulduğuna dair meclis kararı Urfa Mutasarrıflığı tarafından merkeze iletilmiştir. Merkeze iletilen kararın içeriğinde parselasyona dair harita da eklenmiştir. Bu harita Nafia ve Belediye mühendisleri tarafından hazırlanmıştır. Ayrıca parselasyon masraflarının, Hükümet Konağı ve diğer emlak işleri için gerekli olan 150.000 kuruşluk havalenin bir an önce gönderilmesi talep edilmiştir. Talep edilen havalenin henüz gönderilmemiş olmasından dolayı Urfa Mutasarrıflığı 27 Mart 1912 tarihinde merkezi hükümete bir kez daha telgraf çekerek Hükümet Konağı'nın inşa edilmesine olan ihtiyacın bir an önce giderilmesi için gerekli olan havalenin gönderilmesi talep edilmiştir (BOA, ML. EEM, 1065/25).

Söz konusu taleplerin incelenmesinden sonra merkezi hükümet tarafından Urfa Mutasarrıflığı'na verilen cevapta; devlete ait olan arazilerin parçalanarak parsellere bölüşülüp parçalanmış olması Harran Kaza Meclisi tarafından yerine getirilmiş olması kanunlara aykırı olup bu gibi işlerin icrası Dâhiliye Nezareti'ne ait olduğuna dikkat çekilmiştir. Kaza Meclisi'nin parçalamış olduğu bu arazinin parsellere ayrılarak satışa çıkarılarak oradan elde edilecek gelir ile Hükümet Konağı için ihtiyaç duyulan masraflar için kullanılması ve memurların ailelerinin barınacağı haneler için arazi tahsisi planlanmıştır. Ancak arazilerin parçalanarak satışa sunulması ve devlet arazilerinin kiralanması hususunda kaza meclisinin yetkisinin olmadığı bu yetkinin sadece Dâhiliye Nezareti'nde olduğuna dikkat çekilerek bu girişimin kanunlara aykırı olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca kiralık olarak verilmesi düşünülen arazilerin Defteri Hakani Nezareti'ne ait olmasından dolayı yerel yöneticiler tarafından bu arazilerin belirlenerek verilmesinin mümkün olmadığı aktarılmıştır. Bu nedenle arazilerin tahsis edilmesi veya satışa çıkarılması ya da kiralanması için bir kanuni düzenlemenin yapılması gerekliliğine dikkat çekilmiştir (BOA, DH. MB. HPS, 22/40). Buna dair cevap 25 Mayıs 1912 tarihinde Emlak-i Amiriye Müdüriyeti tarafından verilmiştir. Ayrıca merkezden talep edilen tutar gönderilememiştir. Gerekçe olarak ise bu senenin bütçesinin yetersiz olduğu hükümet konaklarının inşa ve tamirâtı için ayrılan bütçenin bu sene Rumeli bölgesine tahsis edilmiş olması olarak gösterilmiştir (BOA, ML. EEM, 1065/25).

Merkezi hükümetten verilen cevaba karşılık Urfa Mutasarrıflığı tarafından merkeze çekilen bir diğer telgrafta; Hükümet Konağı'nın hala inşa edilememiş olmasından dolayı memurların görevlerini bölgede kurulmuş olan çadırlarda ifa etmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Bu durumun ise Osmanlı Devleti'nin şan ve şerefine yakışmadığına dikkat çekilerek talep edilen havalenin bir an önce gönderilmesi tekrar talep edilmiştir. 1912 yılında gerçekleşen bu talebin sonucuna dair bilgi tespit edilememiş olsa da 30 Nisan 1914 tarihinde 150.000 kuruştan oluşan havalenin tekrar Urfa Mutasarrıflığı tarafından talep edilmiş

olması 1912 yılındaki talebe olumlu cevap verilmediğini göstermektedir. Dâhiliye Nezareti tarafından istenilen bütçenin Mutasarrıflığa havale edilmesinin bütçe yetersizliğinden dolayı mümkün olmayacağı açıklanmıştır. Bunun üzerine finansman kaynağının çözüme kavuşturulması adına Mutasarrıflık öneride bulunmuştur. Şöyle ki inşaat için istenilen tutarın Harran arazilerinin parsellenerek satışa çıkarılması ve buradan elde edilecek ücret ile Harran Hükümet Konağı'nın inşa edilmesi önerilmiştir. Bu fikir daha önce de gündeme getirilmiş ancak kanunlara aykırılığından dolayı uygulamaya alınmamıştı. Dâhiliye Nezareti, yapmış olduğu araştırmalar neticesinde aynı gerekçe ile bu öneri reddetmiştir (BOA, ML. EEM, 1065/25).

Önerinin reddedilmesi üzerine 17 Ocak 1912 tarihinde merkeze bir telgraf daha çekilerek talep edilen tahsisatın sağlanamaması halinde daha önce talep edilmiş olan 52.000 kuruşun tahsis edilmesini istemiştir. Bu talebinin yerine getirilmesi için konağa ihtiyaç duyulmasının zaruriyeti anlatılmaya çalışılmıştır. Nüfusu oldukça fazla olan kazada bir Hükümet Konağı'nın inşasının temel ihtiyaç olduğu ve dağınık şekilde görev icra etmekte olan memurların da barınma probleminin ortadan kaldırılması için belirlenen bütçenin elzem olduğu üzerinde durulmuştur. Ancak Mâliye Nezareti, bu senenin bütçesinin Rumeli ili Hükümet Konağı'nın inşası için ayrıldığını ve yeterli bütçesinin olmamasından dolayı istenilen tahsisatın verilemeyeceğini belirtmiştir. Olumsuz cevabın alınması üzerine Urfa Mutasarrıflığı, bölgede bulunan harabe yapıların satışa çıkarılarak oradan elde edilecek gelir ve malzemelerle bu konağın ve binaların inşa edilmesi önerisinde bulunmuştur. Ancak bölgede imarlı olan tek yapının tarihi kale olduğu tespit edilmiştir. Kalenin tarihi niteliği bulunmasından dolayı tahrip edilip satışa çıkarılmasının kanunlara aykırı olduğu belirtilerek bu talebe de olumsuz yönde cevap verilmiştir (BOA, DH. MB. HPS, 22/40). Böylece Urfa Mutasarrıflığı'nın yeni bir Hükümet Konağı için yapmış olduğu tüm girişimler başarısızlıkla neticelenmiştir.

Yeni Bir Hükümet Konağı'nın inşası için bütçe verilmesinin uygun görülmemesi üzerine Hükümet Konağı olarak mevcutta kullanılan yapıların onarılması için bütçe talep edilmiştir. Bu taleplerden biri 26 Ağustos 1912 tarihinde gerçekleşmiştir. Buna göre Hükümet Konağı'na ait olan üçüncü, dördüncü, beşinci ve yedinci odalarda tamiratın yapılması için 878 kuruş 10 para kadar bir bütçe talep edilmiştir. Merkezi hükümetin yapmış olduğu değerlendirmeler neticesinde talep edilen 878 kuruş 10 para Harran Kaza Kaymakamlığı'na iletilmiştir. Hazırlanan plan çerçevesinde ilgili odalarda tamirat işlemleri yapılarak sorun giderilmiştir. Ayrıca bir önceki sene de aynı odalarda yapılan tadilat işlemleri için iki defada 2.500 kuruş gönderildiğine de dikkat çekilmiştir (BOA, ML. EEM, 1189/26). İlgili odalarda 1911 yılında 2.500 kuruşluk, 1912 yılında ise 878 kuruş 10 paralık onarım sürecinin icra edilmiş olması yapılarıdaki sorunların uzun süreli çözüme kavuşturulmadığı, geçici tedbirlerle bu problemlerin aşılmaya çalışıldığını göstermektedir.

Yapılan tadilat işlemleri ise sorunun tam anlamıyla çözülmesine yetmemiştir. Zira 17 Kasım 1913 tarihinde hükümet tarafından taşrada bulunan Hükümet Konakları ile ilgili yapılmış olan denetimler neticesinde bir rapor hazırlamıştır. Hazırlanan raporda Harran Kazası'nda aktif olarak kullanılan Hükümet Konağı'nın yeterli olmadığı ve bir an önce yeni bir Hükümet Konağı'nın inşa edilmesi gerektiğine dair not düşülmüştür (BOA, DH. MB. HPS, 54/3). Rapordaki bu notlar kazada yeni bir Hükümet Konağı'nın inşa edilmesi gerekliliğine dair düşüncelerin tekrar gündeme gelmesini sağlamıştır. Zira rapordan hemen sonra 22 Kasım 1913 tarihinde Urfa Meclis-i İdare, Mâliye Nezareti'ne bir telgraf çekerek raporu da dayanak göstererek yeni bir Hükümet Konağı'nın inşa edilmesine dair girişimlerde bulunmuştur. Harran Kaza merkezinde Hükümet Konağı bulunmadığı gibi kazaya bağlı olan ve zaman zaman merkez olarak ilan edilen Akçakale karyesinde de bir Hükümet Konağı'nın olmayışının bölge için ciddi bir eksiklik olduğu, memurların birbirlerinden bağlantısız ve uzak olan odalarda idari işlerini yürütmeye çalıştıkları belirtilmiştir. Yeni bir Hükümet Konağı'nın inşa edilmesi ve bu inşanın bitirilmesine kadar memurların bir arada bulunmalarının sağlanması gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Mutasarrıflık tarafından sunulan öneri ise memurların faaliyetlerini bir merkezden icra etmeleri için

kaza merkezinde bir hanenin kiralınmasıydı. Kira ücreti olan 2.000 kuruşun ise Mâliye Nezareti tarafından karşılanması istenmiştir (BOA, DH. MB. HPS, 18/57).

Yeni bir Hükümet Konağı'nın inşasına dair Nafia ile Belediye mühendisleri keşif çalışmaları yapmışlardır. Kazanın nüfus yoğunluğundan dolayı önemli bir kaza olması ve Bağdat Demiryolu Hattı için inşa edilmiş olan istasyonun bu kazada bulunuyor olmasından dolayı bir Hükümet Konağı'nın inşa edilmesinin kaçınılmaz olduğu telgrafta beyan edilmiştir. Ayrıca Bağdat Şimendifer hattında işletilen trenlerin bir iki ay sonra bölgede olacağı, ancak memurların şimdilerde topraktan yapılmış evlerde kalmakta olduklarına dikkat çekilmiştir. Bu nedenle konağın bir an önce inşa edilmesi için merkezi hükümetten talep edilen miktarın bir an önce gönderilmesi istenmiştir. Ancak Dâhiliye Nezareti ile Mâliye Nezareti'nin yapmış olduğu değerlendirmeler neticesinde rakamın çok yüksek olduğu, yeterli bütçenin bulunmamasından dolayı bu tahsisatin sağlanamayacağı 27 Ekim 1913 tarihinde Urfa Mutasarrıflığı'na bildirilmiştir. Devlet memurları için istenen 2.000 liralık talebin reddedildiği dönemlerde devlet memurları ile askerler köy ahalisinden kiralanmış olan odalarda ikamet etmekteydiler (BOA, ML. EEM, 1065/25). Bu durum ise askeri personelin asayiş problemleriyle karşı karşıya kalma riskini doğurduğu gibi memurların ise görevlerini icra etmekte birtakım zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır.

Memurların idari merkezlerinin bir arada bulunmamasından, birbirlerinden uzak kiralık olarak tutulmuş olan hanelerde görevlerini icra etmelerinden dolayı bazı zorluklar yaşamaktaydılar. Bu zorluklarından dolayı meydana gelen şikayetlerden biri 15 Mart 1914 tarihinde gerçekleşmiştir. Merkezi hükümete iletilen telgrafta kazada bir Hükümet Konağı'nın bulunmayış olmasından dolayı memurların birbirlerinden ayrı şekilde odalarında oturdukları ve burada vazifelerini icra etmeye çalıştıkları aktarılmıştır. Yine bölgede asayiş sağlamaya görevlendirilmiş olan bir redif taburunun da bölgeye sevk edilmekte olduğu birkaç ay içerisinde Harran Kazası'na intikal edeceği ve kazaya gelmeleri halinde konaklayacakları yerin bulunmamasından dolayı konaklama konusunda sorun yaşayacaklarına dikkat çekilmiştir. Gerek memurların bir arada görevlerini icra etmeleri gerekse redif taburlarının ikamet sorununun çözülmesi için hem devlet memurlarının hem de askeri personelin konaklaması için bir Hükümet Konağı'nın inşa edilmesi için merkezden bütçe talep edilmiştir. Ancak daha önceki talepler gibi bu istek de Mâliye Nezareti tarafından değerlendirildikten sonra yeterli bütçenin bulunmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir (BOA, DH. MB. HPS, 23/24).

Mâliye Nezareti'nin yeni Hükümet Konağı için bütçe gönderemeyeceğini belirtmesi üzerine Harran Kaymakamlığı mevcut olan yapıların onarılması için girişimlerde bulunmuştur. Daha önce Hükümet Konağı olarak kullanılmak üzere Mahmut Nedim Bey'den satın alınmış olan konak ile bu konağa ek olarak sonradan yapılmış olan odaların yağın yağmurlardan dolayı meydana gelen aşınmalar sonucunda üzerinde bulunan toprak azalmıştır. Zira bu tarihlerde Harran kazasında şiddetli bir yağmur yağışı meydana gelmiştir. Bu durum da odaların üzerinde bulunan toprakların aşınmasına neden olmuştur. Yağın yağmurdan sadece devlet memurlarının odaları etkilenmemiş bu odaların yanı sıra bölge ahalisinin kullanmış olduğu hanelerin damları da zarar görmüştür. Yağmurdan dolayı ahaliye ait olan birkaç hane ile devlet memurlarının odalarından birkaç tanesinin kümbeti çökmüştür. Göçüğün altında kalan iki memur hafif şekilde yaralanmıştır. Yaralanan memurların sağlık durumlarının iyi olduğu açıklanmıştır. Odaları ayakta tutan duvar ile direklerin de zayıflamasından dolayı bu duvar ve direklerin onarılması ve azalan topraklara ilavelerin yapılması gerekmektedir. Ayrıca kış ayına girmeden yağmur yağmadan toprak damların loglanması¹³ gerekmektedir (BOA, ML. EEM, 1274/5). Uzun süredir yeni bir Hükümet Konağı'nın inşa edilmesinin zaruriyetine dair yapılan tüm girişimlere rağmen konağın inşa

¹³ Çamur sıvalı damlara sürülen taş silindirdir. Osmanlı dönemi Urfa'sında inşa edilmiş olan evler veya kamu binalarının toprak damlarına baskı uygulamak için loğ kullanılmıştır. Urfa'da ilk loglama işlemleri sonbaharda ilk yağmurun düşmesiyle yapılmaktadır (Torkak, 2023: 131; İner, Çağlar, 2013: 58).

edilememesi ve kısa süreli çözüm girişimleriyle onarılan yapılar yıkıma uğrayarak nihayetinde devlet memurlarının yaralanmalarına neden olmuştu.

Bu tür riskli gelişmelerin yaşanmasına rağmen yeni bir Hükümet Konağı'nın inşa edilmesi yerine mevcut yapılarda onarım çalışmalarına devam edilmiştir. Zira 22 Ekim 1914 tarihinde Harran Kaymakamlığı, Urfa Mutasarrıflığı aracılığıyla merkeze telgraf ileterek gerekli tamiratın yapılması için 1.000 kuruş tahsisat istemiştir. Maliye Nezareti'nin yapmış olduğu değerlendirme neticesinde ihtiyaç duyulan bütçenin en kısa sürede tahsis edilerek gönderileceği belirtilmiştir. Mâliye Nezareti'nin yapmış olduğu araştırmalar neticesinde Harran Kazası'nda Hükümet Konağı olarak kullanılan Mahmut Nedim Bey Konağı'nın mülkiyetinin devlete ait olmasından dolayı tamirat ihtiyacının devlet hazinesinden karşılanmasının kanunlara uygun olduğu ve talep edilen bütçenin karşılanması için finansman kaynağının yeterli olmasından dolayı talep edilen 1.000 kuruşun 13 Aralık 1914 tarihinde Harran Kaymakamlığı'na iletilmesi kararlaştırılmıştır. Harran Kaymakamlığı ise bu bütçeyle Hükümet Konağı olarak kullanılmakta olan odaların onarım ihtiyacını gidermiştir. Böylece Hükümet Konağı ile ilgili yaşanan sorunlara kısa süreli de olsa çözüm bulunmuştur (BOA, ML. EEM, 1274/5).

Yağan yağmurlardan dolayı devlet memurlarının kullanmış olduğu odaların zarar gördüğü bir diğer sene 1915 yılı olmuştur. Daha önce yaralanmalara neden olan yıkımlardan ders çıkarılmış olmalı ki alınan tedbirler çerçevesinde yağan yağmurdan dolayı tahribata uğramış odalar boşaltılmıştır. Boşalan odalardan çıkartılan memurların aileleri Nedim Paşa Çiftliği'ne nakledilmiştir. Devlet memurları ise memur odaları ile çadırlarda vazifelerini icra etmeye çalışmışlardır. Urfa Mutasarrıflığı aracılığıyla merkezi hükümete 5 Şubat 1915 tarihinde iletilen telgrafta Nedim Paşa Çiftliği'nde ikamet ettirilen aileler, ahaliden kiralanmış olan odalar ile çadırlarda vazifelerini icra etmeye çalışan memurların ihtiyacını ve Hükümet Konağı'nın tamiratını gidermek için bir önceki sene gönderilmiş olan 1.000 kuruşun yeterli olmadığı ayrıca birkaç bin kuruşun daha gönderilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir (BOA, DH. MB. HPS, 19/6). Ancak talep edilen miktarın net rakamına ulaşamadığı gibi Merkezi hükümet tarafından bu talebe ne yönde cevap verildiğine dair bilgiler de tespit edilememiştir.

Harran Kazası'nın yönetim merkezi için ihtiyaç duyulan yeni bir Hükümet Konağı'nın inşası için 1916 yılında kapsamlı bir çalışma yapılmıştır. Harran Kaymakamlığı tarafından Urfa Mutasarrıflığı aracılığıyla Mâliye Nezareti'ne iletilen telgrafta Akçakale'de bulunan Hükümet Konağı'nın iki ahırdan oluştuğu ve odaların kötü durumda bulunduğuna dikkat çekilerek Şimendifer Hattı üzerindeki bölgede inşa edilen istasyonun yanında yeni bir Hükümet Konağı'nın inşa edilmesi gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Zira yapılan geçici onarım çalışmalarının sorunları çözmekte yetersiz kaldığı anlaşılmıştır. Harran Kaymakamlığı, Urfa Mutasarrıflığı ile ortak çalışarak bölgede inşa edilmesi planlanan konak ile ilgili çalışmalar başlatmıştır. Yapılan araştırmalar ve hesaplar neticesinde konağın maliyetinin 382.624 olduğu saptanmıştır. Belirlenen bütçenin tahsis edilmesi için Urfa Mutasarrıflığı aracılığıyla 29 Nisan 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne oradan da Meban-i Emiriye Müdürlüğü'ne telgraf iletilmiştir. Ancak Dâhiliye Nezareti ile Meban-i Emiriye Müdürlüğü arasında yapılan yazışmalar neticesinde bütçede yeterli finansman kaynağının bulunmamasından dolayı yeni bir Hükümet Konağı'nın inşası için talep edilen bu miktarın karşılanamayacağı belirtilmiştir (BOA, ML. EEM, 1231/3).

Olumsuz cevap üzerine Urfa Mutasarrıflığı bir önceki sene talep edilen miktarın tahsis edilmesi için 1917 yılında tekrar girişimlerde bulunmuştur. 12 Şubat 1917 tarihinde Urfa Mutasarrıflığı tarafından Mâliye Nezareti'ne iletilen telgrafta mevcut Hükümet Konağı'nın harabe olmasından dolayı yeni bir Hükümet Konağı'nın inşa edilmesinin zaruri olduğuna dikkat çekilerek yapılacak olan yeni Hükümet Konağı ile ilgili inşaat masrafları ve giderlerine dair detaylı rapor hazırlanmıştır. Rapor Mâliye Nezareti'ne iletilmiştir. Bu giderlerle ilgili bilgiler Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Harran Hükümet Konağı İnşa Masrafları (16 Ocak 1917)

İnşa Türü	Ücret (Kuruş)
Amale yevmiyesi	30
Adi amele yevmiyesi	15
Halep'ten getirilecek taşçı ustası yevmiyesi	40
Halep'ten getirilecek taşçı kalfası yevmiyesi	25
Halep'ten getirilecek duvarcı ustası yevmiyesi	50
Halep'ten getirilecek duvarcı kalfası yevmiyesi	25
Elli kiloluk 1 çuval sıva kirecinin fiyatı	50
Elli kiloluk 1 çuval çimentonun fiyatı	100
180 kıyye yerli 1 kirecin fiyatı	40
1 kilo yüzlük çivinin fiyatı	14
Tek koşulu toprak arabası yevmiyesi	40
Çift koşulu yol arabası yevmiyesi	60
Merkep yevmiyesi	10
Deve yevmiyesi	30
At veya beygir yevmiyesi	22
7 metre uzunluğunda, 30 en ve 20 cm genişliğinde kavak kirişin fiyatı	600
5,5 metre uzunluğunda, 25 en ve 25 cm genişliğinde kavak kirişin fiyatı	400
4 metre uzunluğunda, 20 en ve 15 cm genişliğinde kavak kirişin fiyatı	150
4 metre uzunluğunda, 25 en, 30 cm genişliğinde ve 1,5 cm kalınlığında kavak veya çam kirişin fiyatı	50
2 metre uzunluğunda, 25 en, 30 cm genişliğinde ve 1,5 cm kalınlığında kavak veya çam kirişin fiyatı	25
3 metre uzunluğunda, 25 en, 30 cm genişliğinde ve 5 cm kalınlığında kirişin fiyatı	125
2 metre uzunluğunda, 25 en, 30 cm genişliğinde ve 5 milimetre kalınlığında tavan tahtasının fiyatı	35
1 metre mikap zemin kazısı için	4,00
1 metre mikap kireç	130,00
1 metre mikap kum hafriyesi için	17,50
1 metre mikap kireç	85,00
1 metre mikap kireç ve kum ile karışık harç	70,00
1 metre mikap adi harç ile taştan örülmüş duvar inşası için	115,00
1 metre mikap sıva kireci	1012,00
1 metre mikap sıva kireci ve kum ile harç	340,00
1 metre mikap çimento masrafı	2013,00
1 metre mikap çimento ve kum ile harç terkibi	490,00
1 metre küçük kemer üzerine sıva masrafı	33,50
1 metre küçük duvar derzi masrafı	12,00
1 metre mikap kaba yontma taş ile harçlı duvar inşası	230,00
1 metre mikap için yontma taş ile harçlı duvar inşaatı masrafı	320,00

Kaynak: (BOA, DH. MB. HPS, 20/30).

Tablo 2’de yeni Hükümet Konağı inşasında kullanılacak malzemelerle ilgili veriler ayrıntılı şekilde aktarılmıştır. Bu malzemelerin toplam piyasa değeri ise 382.624 kuruş olarak hesaplanmıştır. Bu hesabın yanı sıra iletilen raporda yeni bir Hükümet Konağı’nın neden inşa edilmesi gerektiğine de ayrıntılı şekilde değinilmiştir. Şöyle ki merkez olarak kullanılan Akçakale karyesinin geniş bir arazi yapısına sahip olduğu, Harran Kazası’nın nüfus yoğunluğunun fazla olmasına rağmen hem askerlerin hem de devlet memurlarının kullanmış olduğu at ve diğer hayvanlar için sadece iki ahır bulunduğu, memurlar için inşa edilmiş olan odalarda ise sadece bir iki sandalye sığacak küçüklükte inşa edildiği ve idari işlerin icra edilmesi için elverişli bir ortamın olmadığına dikkat çekilmiştir. Bu iki sandalye dışında da odada bir şeyin bulunmadığı belirtilmiştir. Memurların aileleri ise topraktan yapılmış olan evlerde kalmak zorunda oldukları aktarılmıştır. Sağlıksız ortamdan dolayı devlet memurları ile ailelerin sağlık açısından ciddi problemler yaşayabilecekleri ifade edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nu temsil eden

devlet memurlarına bu koşullar reva görülürken aynı kazada Şimendifer Hattı Reisliği için kalede güzel bir odanın tahsis edildiği ve bu odanın Fransızlar tarafından son derece elverişli bir şekilde onarıldığına atıfta bulunulmuştur. Yeni Hükümet Konağı'nın ise Şimendifer Hattı için bölgede inşa edilmiş olan istasyona 20 dakika uzaklıkta bulunan noktada inşa edilmesi planlanmıştır. Ancak Mâliye Nezareti tarafından yapılan değerlendirmeler neticesinde 29 Nisan 1917 tarihinde yazılan cevapta bu senenin bütçesinden yeni bir konağın inşası için yeterli tahsisatın olmadığı doğrultusunda cevap verilmiştir.¹⁴ Böylece 1897 yılından itibaren yeni bir Hükümet Konağı'nın inşası için gerçekleşen son girişim de başarısızlıkla neticelenmiştir.

SONUÇ

3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı'nın getirmiş olduğu dönüşümle birlikte merkezi hükümetin otoritesini taşrada güçlü kılmak için daha önce kiralanan yönetim merkezleri konak olarak inşa edilmeye başlanmıştır. Hükümet Konaklarının inşa edilmesiyle birlikte Osmanlı kentlerinde mekânsal yapının değişim yaşaması sağlanmıştır. Ayrıca bu yeni merkezler aracılığıyla merkezi hükümetin imparatorluğun her yerinde ulaşılabilir, temsil edilebilir ve denetlenebilir olmuş, merkezi otoritenin taşradaki gücü arttırılmıştır. Özellikle zayıf devlet imajının ortadan kaldırılması için II. Abdülhamid döneminde taşrada konak inşasına hız verilmiştir. Merkezi otoritenin simgesi olan ve 1840-1842 yılları arasında yapılan düzenlemelerle birlikte Hükümet Sarayı veya Hükümet Konağı olarak nitelendirilen bu yönetim merkezlerinin faaliyette olduğu yerlerden biri de Harran olmuştur. Harran, 1897 yılından itibaren Urfa Mutasarrıflığına bağlı bir kaza olarak teşkilatlandırılmıştır. 1897 ile 1908 yılları arasında kazanın merkezi Ayn el-'Arûs karyesi olmuştur. 1908 ile 1912 yılları arasında kazanın merkezi Akçakale karyesi olmuştur. Kısa bir süreliğine kaza merkezi Harran karyesi olmuşsa da 1913 yılında kaza merkezi tekrar Akçakale karyesine taşınmıştır.

Harran Kazası'nın ilk dönemi olarak nitelendirebileceğimiz Ayn el-Arûs karyesinin merkez olduğu dönemlerde müstakil bir Hükümet Konağı'nın bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle gerek yönetim merkezi olarak kullanılan yapıların tamir ve ıslah edilmesi gerekse yeni bir Hükümet Konağı'nın inşa edilmesi için 1897-1908 yılları arasında sıklıkla girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimlerden ilki 1896 senesinde cereyan etmiştir. Yeni bir Hükümet Konağı için yapılan başvuru reddedilmiştir. Yeni bir Hükümet Konağı'nın inşa edilmesi için 1897 senesinde 186.118 kuruş talep edilmiş, ancak buna da olumsuz cevap verilmiştir. 1899 senesinde iki yıl önceki talep tekrarlanarak 183.439 kuruş bütçe talebine bütçe yetersizliğinden dolayı olumsuz yanıt verilmiştir. Son olarak 1908 senesinde yeni bir Hükümet Konağı için bütçe teklif edilmiştir. Bu talep kabul edilmiş olsa da kaza merkezinin değişikliğe uğramasından dolayı inşa çalışmalarına başlanmamıştır. Netice olarak kazanın ilk dönemi olarak nitelendirilebilecek Ayn el-Arûs kaza merkezinde müstakil bir Hükümet Konağı'nın bulunmadığı her ne kadar inşa için girişimlerde bulunulmuş olsa da tüm girişimlerin başarısızlıkla neticelendiği ve Tanzimat döneminden önceki uygulamalarla kiralama yoluyla birbirinden uzak odaların yönetim merkezi olarak kullanıldığı söylenebilir.

Harran Kazası için ikinci dönem olarak nitelendirilebilecek 1908-1912 yılları arasındaki devrede yönetim merkezi Akçakale karyesi olmuştur. Kazada yeni bir Hükümet Konağı'nın inşası için iki girişim yapılmıştır. Bunlardan ilki 1909 senesinde 163.000 kuruşun talep edilmesiyle yapılmıştır. Ancak olumsuz cevap alınmıştır. İkincisi ise aynı sene 145.000 kuruş bütçe talep edilerek gerçekleştirilmiştir. 1911'de yeni Hükümet Konağı'nın Bağdat Demiryolu Şimendifer Hattı İstasyonu'nun yanında inşa edilmesi için girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimler kapsamında 1912'de konağın inşası için 150.000 kuruş talep edilmiştir. Ancak bu talep de bir önceki talepte olduğu gibi bütçe yetersizliği neden gösterilerek reddedilmiştir. 1912 yılında Hükümet Konağı amacıyla kullanılan yapıların onarımı için 52.000 kuruş istenmiştir. Talep edilen bu miktarın fazla bulunulmasından dolayı gönderilmemiştir. Aynı

¹⁴ Yeni Hükümet Konağı'nın proje planı için bkz. Ek-1 (BOA, DH. MB. HPS, 20/30)

yıl içerisinde Mahmut Nedim Bey'in hanelerine ek olarak yapılan üçüncü, dördüncü, beşinci ve yedinci odalarda tamiratların yapılması için istenen 878 kuruş 10 para Maliye Nezareti'nden uygun bulunarak gönderilmiştir. Ayrıca bu bütçeye ek olarak 2.000 kuruş daha gönderilmiştir. 1913 yılında yeni konak inşası için 2.000 lira bütçenin tahsis edilmesine dair yapılan başvuru olumsuzlukla sonuçlanmıştır. 1914 yılında kazada meydana gelen yağmur yağışından dolayı Mahmut Nedim Bey'den kiralanan yapıların zarar görmesi üzerine bu yapıların onarılması için merkezi hükümetten 1.000 kuruş gönderilmiştir. Son olarak 1916 ile 1917 yıllarında kazada yeni bir Hükümet Konağı'nın inşası için girişimlerde bulunulmuştur. Ancak bu girişim de daha önceki birçok girişim gibi olumsuz sonuçlanmıştır.

Netice olarak farklı dönemlerde kullanılan kaza merkezlerinde müstakil bir Hükümet Konağı'nın bulunmadığı söylenebilir. Ayn el-Arûs karyesinde ahaliden odalar kiralanarak merkezi yönetim birimi olarak kullanılmıştır. Akçakale karyesinin merkez olarak belirlenmesinden sonra ise burada da yapılan birçok girişime rağmen müstakil bir Hükümet Konağı'nın inşa edilemediği, karye ahalisinin önde gelenlerinden biri olan Mahmut Nedim Bey'e ait olan hane kiralanarak yönetim merkezi olarak kullanıldığı saptanmıştır. Bu yapıların çoğu zaman tahribata uğramasından dolayı ıslah çalışmalarına ihtiyaç duyduğu tespit edilmiştir. Harran kazasında Tanzimat Fermanı'nın getirmiş olduğu anlayışın hayata geçirilemediği, idare merkezi olarak müstakil bir Hükümet Konağı inşa edilemediği, Tanzimat döneminden önce uygulanan kiralama yöntemiyle yapıların yöneticilere tahsis edilerek yönetim merkezi oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. İhtiyaçları karşılayacak müstakil bir Hükümet Konağı'nın bulunmayışı idari işlerin yerine getirilmesinde aksaklıkların yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle mevcut olan yapıların ıslahı sırasında devlet memurlarının birbirlerinden bağımsız olan odalarda ve çadırlarda vazifelerini icra etmek zorunda kalmaları bu aksaklığı daha da arttırmıştır. Memurların çekmiş olduğu sıkıntıların yanı sıra ailelerin de konaklama hususunda ciddi problemler yaşadığı, çoğu zaman da bu problemlerden kaçınmak için kazada değil de Urfa merkezde ikamet etmek zorunda kaldıkları tespit edilmiştir. Bu durum ise aile fertlerinin uzun süre birbirlerinden uzak yerlerde yaşamalarına yol açtığı gibi sancak merkezi ile kaza merkezi arasında gidiş gelişlerin yoğunlaşmasına bağlı olarak memurların maddi anlamda zorluk yaşamalarına neden olmuştur.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları: Yazar 1'in katkı oranı %100'dur.

Çıkar Çatışması: Çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâb-ı 'Ali Evrak Odası (BEO): 1284/96260, 1412/105851, 1470/110222, 2807/210505, 3567/267523, 3987/299019, 4216/316133.

Dâhiliye Nezareti-İdare (DH. İD): 120/7.

Dâhiliye Nezareti-Muhaberat-ı Umumiye İdaresi (DH. MUI): 49/11.

Dâhiliye Nezareti-Mektubi Kalemi (DH. MKT): 2/2, 2/50, 3/60, 1258/13, 2178/100, 2226/119, 2294/11, 2294/22, 2340/151, 2488/52, 2743/2.

Dâhiliye Nezareti Mebani-i Emiriye-Hapishaneler Müdüriyeti Müteferrik Evrakı (DH. MB. HPS. M): 18/57, 19/6, 20/30, 22/40, 23/24, 54/3.

Dâhiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu (DH. TMİK. S): 40/19, 59/15.

İrade-Dâhiliye (İ. DH): 120/7, 1373/9, 1443/17, 1491/18, 32/36, 439/55, 2221/5, 2235/21, 2242/4, 2245/15, 2685/52.

İrade-Maliye (İ. ML): 2/43.

İrade-Adliye ve Mezahib (İ. AZN): 1/15.

Maliye Nezareti-Maliye Nezareti Emlak-ı Emiriyye Müdüriyeti (ML. EEM): 123/19, 882/43, 1065/25, 1189/26, 1231/3, 1274/5.

Salnameler

Salname-i Vilayet-i Halep, Hicri: 1315, Def'a: 25.

Salname-i Vilayet-i Halep, Hicri: 1316, Def'a: 26.

Salname-i Vilayet-i Halep, Hicri: 1317, Def'a: 27.

Salname-i Vilayet-i Halep, Hicri: 1318, Def'a: 28.

Salname-i Vilayet-i Halep, Hicri: 1320, Def'a: 30.

Salname-i Vilayet-i Halep, Hicri: 1321, Def'a: 31.

Salname-i Vilayet-i Halep, Hicri: 1322, Def'a: 32.

Salname-i Vilayet-i Halep, Hicri: 1323, Def'a: 33.

Salname-i Vilayet-i Halep, Hicri: 1324, Def'a: 34.

Salname-i Vilayet-i Halep, Hicri: 1326, Def'a: 36.

Araştırma-İnceleme Eserler

Aslan, A. (2021). *Urfa'da asayiş ve güvenlik (1913-1914)*, (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi.

Avcı, Y. (2021), Kudüs hükümet konağı: Osmanlı modernleşmesinin mimari temsili (1854-1917). *FAD – Filistin Araştırmaları Dergisi*, 10, 1-21. <https://doi.org/10.34230/fiad.1034996>.

Aktüre, S. (1985), Osmanlı Devleti'nde taşra kentlerindeki değişimler. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, (1. Baskı, s. 891-904), içinde. İletişim Yayınları, İstanbul.

Bayraktar, H. (2007). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Urfa sancağı (idari, sosyal ve ekonomik yapı)*, Elâzığ: Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Bayram, P. (2017), 19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde kentleşme: yönetsel reformlar ile Osmanlı aydınların kent üzerine izlenimlerine dayalı karşılaştırmaları bir inceleme, *LAÜ Sosyal bilimler dergisi*, VIII(II), 227-244. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/euljss/issue/33565/370871>.

- Budak, A., Uysal, H. ve Aydın, A. C., (2004), Kırsal yapıların deprem karşısındaki davranışı. *Atatürk Üniversitesi ziraat fakültesi dergisi*, 35(3-4), 209-219. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/34224>.
- Canatan, Y. (2022), Bağdat demiryolu ve Almanlar. *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 8(38), 183-187. <https://ideastudies.com/files/ideastudies/14534940-b8c0-4c58-8386-6f8ceaea0b7b.pdf>.
- Çadırcı, M. (1989), Türkiye’de kaza yönetimi (1840-1876). *Belleten dergisi*, 53(206), 237-258.
- Çadırcı, M. (1991), *Tanzimat döneminde Anadolu kentleri’nin sosyal ve ekonomik yapıları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Çadırcı, M. (1993), Osmanlı döneminde yerel meclisler. *Çağdaş yerel yönetimler dergisi*, 2(5), 3-12.
- Çetin, Y. (2021), II. Abdülhamid dönemi (1876-1909) imar faaliyetleri ışığında Kocaeli/Akhisar-ı Geyve (Pamukova) hükümet konağı üzerine bir değerlendirme. *İğdır Üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 10(25), 140-160. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/igdirsosbilder/issue/66833/1045325>.
- Çiftiyürek, M. (2024). Kayıp bir mirasın izinde: Ermenek hükümet konağı. *Çukurova 12th international scientific researches conference*, (1. Baskı, s. 803-820) içinde. Adana. https://www.academia.edu/116706797/Kay%C4%B1p_Bir_Miras%C4%B1n_%C4%B0zinde_Ermenek_H%C3%BCK%C3%BCmet_Kona%C4%9F%C4%B1.
- Çoban, H. (2021), Osmanlı Devleti’nde hapishanelerin ıslah çalışmalarına dair bir inceleme: Ergani Madeni umumi hapishanesi (1860-1920), *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 537-562. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2738066>.
- Dağ, M. (2022a), Osmanlı taşrasında bir ceza infaz kurumu: Mut hapishanesi örneği (1890-1920). *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 167-210. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2477213>.
- Dağ, M. (2022b), Osmanlı Devleti’nde bir kaza hapishanesinden yansımalar: tüm yönleriyle Suruç hapishanesi (1852-1920), *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 341-373. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2504123>.
- Dağ, M. (2024), Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi genel sekreteri Fransız gezgin Vital Cuinet’nin gözüyle Urfa sancağı (1890). *Gaziantep Üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 23(1), 195-220. <https://doi.org/10.21547/jss.1376665>.
- Demiryürek, H. (2019). *Osmanlı Hapishaneleri (1913-1914)*, İstanbul: Babiali Kültür Yayıncılığı.
- Efe, A. (2009), Tanzimat’ın eyalet reformları 1840-64 Silistre örneği. *Karadeniz araştırmaları dergisi*, 6(22), 87-113. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/karadearas/issue/10074/124213>.
- Ekinci, A., Asoğlu, İ. (2017), II. Meşruiyet yıllarında Urfa’da cemiyetler ve kulüpler. *Şehir ve irfan araştırmaları dergisi*, 4, 11-12. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1871861>.
- Ekinci, A. (2008). *Harran mitolojisi ve tarihi – tarih, mitoloji, inanç ve bilim kenti*. Şanlıurfa: Şanlıurfa Valiliği İlk Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Eryiğit, B. H., Kalafat, C. (2019), Osmanlı Devleti’nde 1840-1858 yılları arasında taşra yönetimini düzenleyen nizamnameler üzerine bir değerlendirme. *Strategic public management journal*, 5(10), 54-62. <https://doi.org/10.25069/spmj.657847>.
- Gül, O. K. (2014), Bir Amerikalı diplomatın gözüyle Bağdat demir yolu projesi. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 11(41), 1-16. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/165834>.
- Gündüz, A. (2022), İbrâhim (a.s) ve ailesinin Urfa ile olan bağlantısı. *Türkiye ilahiyat araştırmaları dergisi*, 6(1), 265-293. <https://doi.org/10.32711/tiad.1060804>.

- Gürsel Bilmiş, H. (2021). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Bursa'da mimarlık ortamı*. Bursa: Nilüfer Belediyesi Kültür Yayınları.
- İnalcık, H. (2018). Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümâyûnu. *Tanzimat değişim sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*. (1. Baskı, s. 89-110) içinde. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İner, G., Çağlar, E. (2013), Doğal yaşam örüntüsü-toprak dam. *SDU international technologic science*, 5(2), 56-63. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/utbd/issue/26208/275923>.
- Kapaklı, K. (2013). *Haleb vilayet salnamelerinde Urfa sancağı 1303-1326 (1886-1908)*, Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları.
- Karakuş, S. E. (2024), Ahmet Cevdet Paşa'nın askerî tarihçiliği. *SAVSAD-Savunma ve savaş araştırmaları dergisi*, 34(1), 1-13. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3096589>.
- Karayaman, M. (2010), Beyşehir hükümet konağı. *Türk-İslam medeniyeti akademik araştırmalar dergisi*, 9, 159-168. https://isamveri.org/pdfdrg/D02907/2010_9/2010_9_KARAYAMANM.pdf.
- Konuk, N. (2018), Tanzimat sonrası şekillenen Cezair-i Bahr-ı Sefid vilayet merkezi Rodos hükümet konağı. *Art-Sanat dergisi*, 9, 193-213. <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuarts/issue/47878/604692>.
- Kundakçı, S. (2024), Osmanlı taşra meclislerine bir örnek: Küre-i Nühas muhassılık meclisi. *Karadeniz incelemeleri dergisi*, 36, 11-50. <https://doi.org/10.18220/kid.1477982>.
- Kurukaya, N. (2023), İzmir hükümet konağı keşif defteri. *Sanat Tarihi Dergisi*, 32(2), 549-575. <https://doi.org/10.29135/std.1219991>.
- Ortaylı, İ. (2018), *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ortaylı, İ. (2021), *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, İstanbul: Kronik Yayınları.
- Özçelik, İ. (2018). Osmanlı kayıtlarına göre Urfa şehir merkezindeki yer isimleri üzerine değerlendirmeler (mahalle, cami-mescit, tekke-zaviye, han, hamam, kapı ve vakıflar. *İslam tarihi ve medeniyetinde Şanlıurfa–Osmanlı belge ve kaynaklarında Urfa IV*, (1. Baskı, s. 92-119) içinde. Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Özkaya, Y., Akyıldız, A. (2020). Muhassıl. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 18-20. <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhassil-tahsildar>.
- Öztürk, Ş. (2023), Eski Elâzığ hükümet konağı kazı-proje-uygulaması ve işlevlendirilmesi hakkında değerlendirme. *Online journal of art and design*, 11(3), 250-275. <http://www.adjournal.net/articles/113/11316.pdf>.
- Özyiğit, H. (2017, Ekim 19-21). Erken Cumhuriyet dönemi kamu yapılarına Denizli'deki iki örnek: baklan ve güney hükümet konakları. Hasan Kara, Turhan Çetin, Yusuf İnel (Editör), *II. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırması Kongresi* içinde, Ankara: s. 1-28.
- Palalı, İ. (2019). 19. yüzyılda Harran'ın idari taksimatı ve kaza idaresi. *Harran ve çevresi tarihi* (1. Baskı, s. 377-388) içinde. ŞURKAV Yayınları.
- Sarıkaya, M. Z. (2023), Osmanlı Devleti'nde yeni bir yapılanma: Tanzimat Fermanı. *Ankara Üniversitesi dil ve tarih-coğrafya fakültesi dergisi*, 100. Yıl Özel Sayısı, 60-91. <https://doi.org/10.33171/dtcjournal.29.10.2023.4>.
- Seyfi, S., Çavdar, N. ve Bayhan, A. A. (2024), Tokat hükümet konağı'nın Osmanlı dönemi'nde inşa ve onarım süreci. *Turkish studies*, 19(1), 261-281. <https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=612eaf2-f1fa-436e-8558-fd3e47979489.pdf&key=72918>.
- Şanda, M. N. (2024), 19. yüzyılda Urfa sancağının idari yapısı ve nüfusu. *Külliyat Osmanlı araştırmaları dergisi*, 24, 129-147. <https://doi.org/10.51592/kulliyat.1514796>.

- Şanda, M. N. (2024). *Urfa Sancağı ve Çevresinde Aşiretler (XVIII. ve XIX. Yüzyıllar)*. Ankara: Serüven Yayınevi.
- Topçubaşı, M., Eyüpgiller, K. K. (2010), 19. yüzyılda Kastamonu eyaleti'nde hükümet daireleri. *İTÜ dergisi*, 9(2), 108-120. <https://core.ac.uk/download/pdf/230194167.pdf>.
- Toptaş, R. (2016), Bergama hükümet konağı örneğinde II. Abdülhamit dönemi hükümet konakları. *Uluslararası sosyal araştırmalar dergisi*, 9(47), 411-428. https://www.researchgate.net/publication/311904431_BERGAMA_HUKUMET_KONAGI_ORNEGI_NDE_II_ABDULHAMIT_DONEMI_HUKUMET_KONAKLARI.
- Torkak, B. (2023), Loğkeş. *ŞURKAV-Şanlıurfa kültür sanat tarih ve turizm dergisi*, 44, 131-133. https://www.researchgate.net/publication/374144534_Logkes.
- Türkmen, H. N. (2023), Yedi bölgeden yedi Osmanlı hükmet konağına ilişkin mimari bir analiz. *Mimarlık ve yaşam dergisi*, 8(1), 133-149. <https://doi.org/10.26835/my.1196162>.
- Uçar, H. (2021), Balıkesir İvrindi İlçesi'nde tarihi hükümet konağı'nın mimari özellikleri ve restorasyon sonrası sürdürülebilirliği. *Sanat ve tasarım araştırmaları dergisi*, 2(2), 96-115. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/stardergisi/issue/65231/1002847>.
- Ulukaya, G. (2024), 1840-1864 yılları arasında Osmanlı taşra yönetimini düzenleyen nizamnameler: Malatya örneği. *Korkut Ata türkiyat araştırmaları dergisi*, 15, 1046-1059. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3801128>.
- Umar, N., Can, C. (2019), Adana vilayeti hükümet konakları. *Megaron dergisi*, 14(4), 530-543. [https://jag.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON-59489-ARTICLE_\(THESIS\)-UMAR.pdf](https://jag.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON-59489-ARTICLE_(THESIS)-UMAR.pdf).
- Werner, C. U. (2015), Kızlarım için bir vakıf Hatun Can Begüm ve Tebriz'de Gök Mescid'in Karakoyunlu Vakıfları. Çev. Leyla Yıldız, *Marmara Türkiyat araştırmaları dergisi*, 2(2), 251-266. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mtad/issue/27938/297046>.
- Yarış, S. (2023). II. Abdülhamid dönemi (1876-1909) mimari faaliyetleri ışığında Ergani hükümet konağı. *Cumhuriyetin 100. yılında Çayönü'nden Osmanlı'ya Ergani* (1. Baskı, s. 235-266) içinde. Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Yavuz, G. (2023, 14-16 Ekim). Pazar nahiyesi hükümet konağı'nın inşa sürecinde yaşanan mali sorunlar. C. Yılmaz (Editör), 5. *Tokat Sempozyumu* içinde, C. III, İstanbul, s. 347-365.
- Yazıcı, N. (2010), Amasya'daki hükümet konağı binaları. *Sanat dergisi*, 18, 91-105. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunigsfd/issue/2606/33542>.
- Yazıcı, N. (2014), Osmanlı mimarlığında bir yönetim binası örneği: Canik/Samsun hükümet konağı. *Uluslararası Osmanlı öncesi ve dönemi Osmanlı araştırmalar sempozyumu*, Samsun, s. 313-328.
- Yazıcı, N. (2008), Trabzon örneğinde Tanzimat'tan Cumhuriyet'e hükümet konağı binaları. *Uluslararası sosyal araştırmalar dergisi*, 1(5), 943-959. <https://www.scribd.com/document/776607733/Trabzon-Orneginde-Tanzimmat-Tan-Cumhuriy-1>.

EKLER

EK-1. Harran Kazası Hükümet Konağı Proje Görseli

Kaynak: (BOA. DH. MB. HPS, 20/30).